

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő lap

1996. április

VII. évfolyam 4. (66.) szám

Ára: 50 Ft

A hátszentgyörgyi "határlelő" 1995-ben

BURG TANÁR ÚR

E lap hasábjain Mohay főorvos úr korábban visszaemlékezést írt Prof. Dr. Burg Ete volt kórházigazgató főorvosról. Ebben a cikkben utal arra, hogy Burg tanár úr ragyogó humorú, derős ember volt. Jónagmam már csak kevéssé ismerhettem a nagybírói kórházigazgatót. Idősebb fiával, Miklóssal voltam barátságban, így lakásukon is jártam jó néhányszor, majd egyetemista koromban dolgoztam valamennyit a kórházban Burg Ete igazgatása alatt. Így szemé-

lyes élményeim csak kevesek, de sokat mesélt nekem a tanár úr szípkokázó humoráról Dr. Maros Tivadar, a kórház későbbi igazgatója, az ugyancsak nagy humorral megáldott Tuntli és felesége, Gáti Gyöngyi. Sok történetet hallottam dr. Abonyi Józseftől és dr. Mohay Antaltól, a kórház nyugdíjas főorvosaitól. Úgy gondolom, hogy szívesen emlékeznek Burg Etére mindazok, akik ismerhették őt, de talán azok is derülnek a személyéhez fűződő adománkon, akik most

hallanak róla először. Ezért írok le néhány eseményt, amelyek derős perceket szereztek annak idején. Hiszem, hogy ezzel a Burg tanár úrról alkotott kép is teljesebbé válik.

Történt egyszer, hogy két szigorló orvos északi nyelven beszélgetett a növényekkel, akik egy darabig "vették a lapot", de amikor kezlet a dolog komolyra fordulni, elszaladtak és bezárkóztak a szobájukba. A két doktorandusz úzte őket az ajtóig. Ott dörömbölték is egy darabig, de miután bebecsánst nem nyertek, visszaoldogtak a saját szobájukba. No, az ilyen zajos események sohasem történhetnek fültanúk nélkül.

Másnap valaki (beteg volt-e, vagy a hajkórúrszéből kiharadt nővér?) elmondta az éjszakai történet eseményeket az osztály vezetőjének, Burg tanár úrnak. Ő azonban a raportra rendelte a két ifjú titánt, és letolta őket a következő szavakkal: "Jele figyeljenek az urak! Én is voltam fiatal. Én is kergettem a nővéreket. Én is döntömböltem az ajtójukon. De engem beengedtek!!! Szégyelljék magukat! Kifeleé!!!"

Burg tanár úr a Haynald utcában lakott, dr. Maros Tivadar lakása ifjú korában ugyanebben az utcában, néfszény házzal távolabb volt. Mindkettőjüknek volt kutyájuk, méghez a nem is kutya, hanem puli. Burgéé hímnemű és ókos, Maroséé nőnemű és gyönyörű eb volt. Kézfelekéveknek látszott az eszes és szép pulikak nézása biztalan, reménykésves abban, hogy az alómban csupa ókos és szép kutyas lesz. Mindezek miatt tanár úr egy alkalmas napon átsétált kutyájával Marosééhoz, a pulik megszerették egymást, majd annak rendje és módja szerint nézésre keltek. Már csak izgatótlan vémi kálleza a kicsi ebek szillettése.

EI is érkezett a várva-várt nap, egy reggelen hat kicsiny fekete szőrök látott világot Marosééknál. Maros dr. lélekszakada rohan Burg tanár úrhoz, és tisztelettel jelentette a nagy hírt. Tanár úr együtt örült Maros doktorral, megbeszélte a delatáni vizít (a kórházigazgató egyben szülés-nőgyógyász főorvos is volt) időpontját is.

Delatán tettetett dültől lángoló fejfel állított be Burg Ete Marosééhoz, szólítva imilyen: "Kérlek szépen, vedd tudomásul, hogy a te kutyád egy hüdös k...!!!"

Maros doktor először nem tudott szóhoz sem jutni eme le nem nyelhető víd hallatán. De amint levegőhöz jutott, biztosította tanár urat, hogy ő mindenkor kész felelősséget vállalni a kutyája erkölcsiért, erre úri becsillesszavát is adja, sőt ezét arak tűzbe is teszi mindkét kezét. Tanár úr az e nem győzte meg, és elmondta, miként jutott az említett következtetés kényszerű levonására: a kiskutyák a fogamzás után nem egészen 8 héttel szillettek, holott az ebek vemhességi ideje legalább 9 hét! Mindebből nyilvánvaló, hogy a kiskutyák ajsa nem az ő pulija. Ergo, megármadja az apaságot.

No de Maros Tunti nem hagyhatta sem a maga becsillettét, sem a kutyája erkölcsielt kétségbe vonni, viltig erősködött az igazságot mellett. Miután úgy tűnt, hogy a meddőknek látszó vita kettejük között elődönhetetlen, előbb Haranghy professzor urat (aki behatóan foglalkozott öröklettanal is), majd végül az Állatorvosi Főiskolát hívták fel segítségért és döntést kérve vilájközbe. Mindkettőjük nagy örömdre és megnyugvásra az Állatorvosi Főiskoláról közölték, hogy bizony könnyen lehetséges ebeknél a 8 hét vemhességi idő, az egészséges kiskutyák szillettek ennél idő után. Maros doktor-

nak nagy kő esett le a szívével, megszabadult a kutyáját ért kemény vtdől. Burg tanár úr örült, hogy a gyönyörű kiskutyák ajsa mégis az ő pulija. Ettől kezdve a tanár úr Maros doktort mindenkor (még a kórházban is) "nászom"-nak szólította.

A második világháború előtt és alatt nővéreként és sokszor műtőnőként apáccal dolgozott. Burg tanár úr így munkája során szerzetes nővéreikkel volt körülveve. Mint afféle sebész, sőt szülés-nőgyógyász bizony többször használt nem apáccal filének való szavakat, kifejezéseket. Magyarul: bizonyos esetekben, pl. amikor a háborús minőségű sebészet varranyag műtét közben elszakadt, bizony kiromkodott, vagy igen illetlen mondatokat fogalmazott meg. Az apáccal többször figyelmeztették, hogy ez nagyon helytelen szokás. Javasolták, hogy nehéz esetekben kiromkodás helyett inkább fohászkozdjon Kis Szent Terézhez, az ő védőszentjükhöz. Tanár úr meg is fogadta tanácsukat. Legközelebb, amikor behelyezett egy varratot, felezett a menyeczetre: "No, most segits Tercsi!" É megfizata a fonalat, erre persze az szokás szerint elszakadt. Amit viszont ezek után mondott, az már nem való a saját hasbjaira.

Mint már említettem, Burg tanár úr munkája során folyamatosan apáccal volt körülveve. Munka közben persze beszélgettek, sőt a tanár úr sokszor viccelődött is munkatársaival. A háború folyt, front közeledett, az oroszok jöttek. Híre kelt a frontonakán kegyetlenkedéseinek. Tanár úr mondta az apáccáknak, hogy az oroszok a szabad szerelmen hívei, jöenek és mindon apáccát megéresszák. A nővérek meletálandokták, ijedeztek. Különösen ágált az ilyen feltejezés ellen az egyik idősebb apáca, Jovita nővér. Erre tanár úr azonnal helyesbített, mondta, hogy Jovita nővért nem fogják megéresszokolni, hanem ragasztót fűznek belőle. Készített is egy tubust, amelyre az volt írva, hogy "JOVITA, mindent ragasz!"

Egy alkalommal újságolták az osztályon Burg Etének, hogy X.Y.-A láták egy hölgygel a városban. Karanfogva mentek. Az szemmel - legyintett a tanár úr. Majd akkor szóljanak, ha felfogva láták őket sétálni.

A Rákosi-időben ismert volt az a szlogen, hogy "Arccal a profusor felé!". Burg Ete erre kérdezte: Jó, jó, de ha én arccal a vsut felé fordulok, akkor mivel álllok a betegek felé?

A tanár úr kórházi levelezését mindenkor Huber Mária intézte. Sorozatosan diktált neki a következő módon. "Kedves Barátom!... Ötel: Ete. A tbbbit írja meg maga."

A kórháznak volt egy légpócinéje. Ez bontásra került, mert helyére a központi laboratóriumot szándékozták építeni. A bontás előtt a kórház vezetői, élőkön dr. Burg Ete igazgató félórossal meg egyszer bejártak a pince helyiségébe, keresve olyan tárgyakat, amelyek még érdekesek valamire. Találtak is egy zsidú begyit. Tanár úr erre mondta, hogy ez nem is légpóciné volt, hanem TSCs. Titkos Szerelmi Csarnok.

Az adomákat lejegyezte: Dr. Pápay Tamás

BAJA
VÁROS 1996. ÉVI
RENDEZVÉNYEI
A VÁROSSÁ NYILVÁNTARTÁS
300.
ÉVFORDULÓJA TISZTELETÉRE
Áprilisi program

BALANYI KÁROLY grafikus és BALANYI ZSOLT szobrásznövendék kiállítása
Helyszín: ÚÁMK

KEMENSZKY JUDIT, SZÉKELY JÁNOS
képzőművészek kiállítása
TORNAY E. ANDRÁS faszobrász kiállítása
Helyszín: ÚÁMK

Április 12-21.
A "BAJAI CSERKÉZTÉ TÖRTÉNETE"
kiállítása
JÁMK Kiállítóterem

Április 17.
LISZT FERENC ZENEISKOLA tanóráinak
hangversenye
Helyszín: MNÁMK

Április 18-19.
ORSZÁGOS KÖZVILÁGÍTÁSI KONFERENCIA
Helyszín: MNÁMK

Április 26-27-28.
TAVASZI TERMÉKBEMUTATÓ
Helyszín: Petőfi-sziget, Ifjúsági Ház

Április 30.
"ÉNEKLŐ IFJÚSÁG" - diákkörösök találkozója
Helyszín: MNÁMK

EGY KIÁLLÍTÁSRÓL

Háromszáz éves városunk múltjátban jelentős helyet foglal el a bajai sajtó története, amely közel 140 évre tekint vissza. Ezt dokumentálta a február 10-én megnyitott BAJAI NYILVÁNOSSÁG és a WUNDERLICH-CSALÁD FOTÓ-HAGYATÉKA című kiállítás, melyet Szentiványi Gábor, költögyi szövegívő nyitott meg. A nagy érdeklődést keltő sajtótörténeti anyagot Jász Anikó és Kelemen Márton válogatta az Ady Endre Városi Könyvtár és a Tűr István Múzeum gyűjteményéből.

A tárlók között találva a szemlélő rá-rácsodálkozhatott a bajai sajtó sokszínűségére vagy egy-egy különleges példányára. Azoknak a kedves olvasóinknak, akik nem láthatták, megemlítenék néhány érdekességét:

1859-ben // jelent meg a Bajai Közölny, mely később Aldunai Lapok, majd Bajai Hírnök címen folytatódott 1861 végéig. 1866-tól a századfordulóság több lap is váltotta egymást. Pl.: Bácskai Híradó, Bács-Bodrogh, Bajai Figyelő, Baja és Vidéke, Bajai Hírlap. A XX. század első helyi újságai közé tartozott a Bajai Friss Újság, a Bajai Független Újság /ez utóbbi húsz éven át jelent meg/. Ugyancsak "magas életkort" ért meg a Független Magyarország 1921-től 1944-ig. Láthattuk a kiállításon a rövid életű Csonka Bácska című újságot, de volt példány az egy évig megjelenő /49-50/ Bácsbodrogh Népéből is. Természetesen, napjaink sajtójával is találkozhattunk.

Külön tárló mutatta be az alkalmi lapokat. Nem kis meglepetést okozott az 1919-ben induló Kacska című illusztrált satirikus társadalmi riportlap. Sok érdeklődőt vonzottak a régi-régi emlékeket őrző alkalmi báli lapok is.

Egy másik tárló az iskolai sajtót tartalmazta: diákújságokat, értesítőket, évkönyveket. Néhány közülük már valószínűségi kuriózumnak számít. Pl.: az Állami Tanítóképezde Évkönyve az 1871-72-es tanévről /Ez volt a képző első tanéve/, a Királyi Katolikus Főgymnázium Évkönyve 1868-69-ből. A Kereskedelmi és Ipariskola létezéséről tanúskodik az 1885-86-os évkönyv.

A Zeneiskola 1929-30-as évkönyve szintén az első tanévről számol be.

Derűs pillanatot jelentett a látogató számára a találkozás a közismert és tisztelt

bajai tanító, Birinyi József Énekfő szóc. verseskötetével /1929/. Kuriózum volt Bajai László Szomorúság c. verseskötete /1941/, melynek címlapján Ifj. Éber Sándor metszete látható, az előszót pedig Szerb Antal írta, akinek ősei közt bajai is volt.

Nem hiányoztak a kiállításról a mai sajtótermékek sem. A közismert lapok mellett figyelmet kelthettek a diákújságok. Általános iskolai: Újvárosi Diákszó, Vona-kerti Napló; középiskolai: Tikszó /Tűr István Közgazdasági és Postaforgalmi Szakközépiskola/, Bétés /a diákújságok kiadásában nagy hagyományokkal rendelkező III. Béla Gimnázium lapja/.

Láthattuk még a közelmúlt sajtókiadványait, bajai szerzők könyveit. Bizonyára többen úgy találták, hogy ez utóbbi nem volt teljes. Ennek oka az, hogy csupán a Baján kiadott könyvek kerültek a válogatásba.

A mai sajtótermékek közül ott szerepelt a Bajai Honpolgár is az 1989-es próbeszámától ez év februári számáig, valamint a fenntartó alapítvány dokumentumait.

Külön figyelmet érdemelt a bajai nyomdák nevének megjelenése a múlt sajtótermékein. Nem véletlen, hogy leggyakrabban a Kollár név, hiszen nemcsak nyom-

dai, hanem kiadói, könyv-, zenemű- és papírkészkedői feladatokat is ellátott. Lehetetlen nem megemlítenünk néhány névről, azokéről, akik a helyi sajtó fejlődés szerkesztői voltak: vívő Kemény Simon /Bajai Újság/, dr. Knézy Lehel /Független Magyarország/, Kolmár József, aki az első magyar nyelvű hetilapot szerkesztette /Bajai Közölny, majd Aldunai Lapok/, Szaulich Antal /Független Magyarország/.

A sajtótörténet anyagát tartalmazó tárlók felett a falakon kivételükben kiváló minőségű, tartalmazban vonzó fotók hívták fel magukra a nézők figyelmét. Gyulavári József gyűjteményéből láthattuk a Wunderlich-család fotóhagyatékából válogatott képeket. A régi vízumolnárból a város egyik tekintélyes polgárává lett család életéből tártuk fel békebeli életképeket. A fotókról kiegyensúlyozott, derűs, békés hangulat áradt.

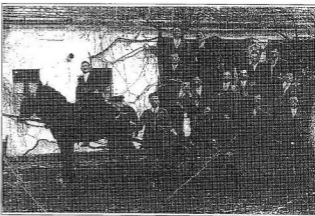
Jó volt nézni!

A kiállítás alkalmával ismertette Bánáti Tibor, a szerkesztőbizottság elnöke a Bajai városas nyilvánításának 300. évfordulójára tiszteletére meghirdetett Családban élő történelem című pályázatának eredményét:

Első helyezett Bördöndi Ágnes, második Horváth Katalin, harmadik Éber Márk. A pályázati kiírás értelmében írásukat lapunkban közöljük.

Sárosy Józsefné

BÉRKOCSIS VOLT ÜKAPÁM

Az úkapám, Jászsics Sándor bérkocsis volt. 1886-ban született Baján, szülei földművesek voltak. Fiatalon a Spitzer-féle gyufagyárban dolgozott, kocsival hordta a gyufát a vasútállomásra. 1915-ben hívták be katonának, évekig volt Albániában. A háború végén újra a gyufagyárban helyezkedett el.

Kis házát a Pacsirta utcában, valamint a fiáker két lóval 1919-ben vásárolta.

Kiváltotta az ipart, és bérkocsis lett. A bérkocsisok főleg bunyevadók és alvágók voltak. Nagypám néhányukra még ma is jól emlékszik: Rajcsics Gyula, Sobacz József, Jerkovic Sándor, Nagy Sándor...

A fiákernek nyáron a Sugovica-parti kózsánál várakoztak az utasokra. Reggel 6-7 óra körül mentek ki, és délután 5-6 óráig dolgoztak. Az éjszakát egymás között beosztották, ilyenkor a vasútállomásnál álltak. Ha valaki előre szolt, házhoz is mentek. Az úkapámnak rendszeres utasa volt például a zsidó kántor, aki a közelben, a Pacsirta utca 7-ben lakott. Kirschner úr, amikor temetésre kellett mennie, szolt az úkapámnak, és ő kivitte a zsidó temető-

be. Útközben felvették a papot is, a szerződés után pedig hazra is fuvarozta őket.

A Szentháromság téren utasra várva sokféleképpen tölthették el az időt. Megezték és megitták a lovakat. A téren akkoriban egy kereskeskút is állt. A vödört a kocsi első ülése alatt tartották, mellette egy tarisznyában az abrakot. Gyakran tértek be a "Fehér hajó" kocsmába (ma MABI-palota). A teremben - nevének megfelelően - egy nagy fehér hajó makettje állt. Az is előfordult, hogy néha túl sokat ittak, kocsijukat őrizzetlenül hagyták, s ezért büntetést kellett fizetniük.

A városban akkoriban még csak egy autó - Skala Sándoré - fuvarozott utasokat.

Mondogatta is a bérkocsisoknak, hogy ti lovat etettek, állástól takarítottok, én meg csak beletöltök az autóba, és megyek. Amikor nem indult az autó, nevettek rajta a bérkocsisok.

1942-ben bejöttek az oroszok, és elvitték a lovakat. Ez nagyon megviselte dédapám. 1945-ben halt meg. A fiáker az 50-es években adta el dédanyámnak.

Böröndi Ágnes

CSALÁDI EMLÉKEK A DOBSZAY-VENDÉGLŐRŐL

A bajai hajóállomás mellett - Szent János utca 16. alatt - üzemelt dédapám, Dobszay Elek vendéglője. Arra vonatkozóan, hogy mikor nyílt meg, nincs pontos információ, de 1914-ben már szerepelt a bajai címjegyzékben. A két világháború

között nagyon népszerű volt, s azok az idős emberek, akik odajártak, szívesen emlékeznek a régmúlt idők híres "kocsmájára".

A vendéglőhöz vezető út macskaköves volt, kétoldalt nyárfák és fekete gázlámp-

pák szegélyezték. Örömmel jártak ide az emberek, gyakran a vasárnapi mise után is, mert kedves, barátságos helynek tartották. A messze földön híres bajai házslét az udvaron főzték, s derlis időben a kertihelyiségben fogyasztották el a vendégek.

Baján és környékén fogalom volt a Dobszay-féle kocsmá, a belföldi és nemzetközi hajók legénységének és utasainak közkedvelt pihenőhelye. A vendéglő télen-nyáron üzemelt. A család is itt lakott, ezért a éjszaka érkezett egy hajó, s becsongtettek dédapámhoz, ő nekiállt házslét főzni.

Azán jött a sokak életét tönkretévő államcsőrs. Dédapám vendéglőjét kétszer államostották. Első alkalommal egy családánynak a kótyenyében sikerült pénzt kimentenie a hátsó sjtón. Ezután rövid ideig bizonyos feltételekkel és ugyanazokkal az alkalmazottakkal újra indíthaták a kocsmát.

Másodsorra már nem ilyen "kedvesen" jártak el. Mindent elvettek, két gépfegyver zavart el mindenkint, s csak azt vihették el, ami rajtuk volt.

Dobszay Elek anyai ágon volt a dédapám, ő s fia, Dobszay Gyűzős a ciszterci rend bajai gimnáziumának tanulója látható a kisebbik képen. A másik - nagyobbik - fotó balszélén a tulajdonos, mellette felesége, Fekete Katalin, jobbról a harmadik a népszerű pincér, becenevén Sánta Gyuri látható.

Horváth Katalin

Emlékek egy polgárcsalád életéből (ÉBER-történetek)

A bajai Jókai Mór utcában áll egy művészcsalád háza, az Éber-ház.

Az emberek arról az épületről legfeljebb csak annyit tudnak, hogy van itt egy állandó kiállítás az Éber-család három művész tagjának munkáiból.

Pedig ez a ház a század első harmadában a város kultúrájában nagy szerepet játszott. Írók, festők, zenészek és különböző tudományok képviselői fordultak meg itt,

**Éber Sándor eddig még nem publikált karikatúrái mellette
festettek, beszélgetett klubban köztársasági elnökkel**

vagy a család meghívására, vagy a városban járvá régi barátokat felkeresvén.

Dédapám, idősebb Éber Sándor (1878-1947) művészete szerényebb volt. A művészeti akadémián Székely Bertalan tanítványaként végezte, ő készítette a bajai belvárosi templom, a Rókus kápolna, a III. Béla gimnázium, a pécsi Szent Ferenc templom, a nagykanizsai, szászvári, tolnai, hajósi, kelebai stb. templomok freskóit (összesen 19 helyen az országban). A város körúsnak karmagya, alapítója és elnöke a László Ferenc Körök, amely egy énekkar formájában máig is megmaradt.

Kiállításokat, hangversenyeket, előadásokat szervezett, melyeknek híres vendégei gyakran több napot is töltöttek házában. Előfordult, hogy a vendégeskedés ideje alatt portrét (arcképet) is festett róluk.

Képei nemcsak az Éber-ház és az utódok lakásait díszítik, hanem eljuttattak az ország nagy múzeumaiba is. Művészetét hét gyermeke közül kettő vitte tovább: ifj. Éber Sándor (1909-1985) és nővére, Anna (1905-). Egykori családi házukban most mindhármuk festményei láthatók, egy művésztesztelő család értékes régi és saját tervezésű bútoraik között.

Ifj. Éber Sándor apja nyomdokaita lépve vált művésszé. Tanára, Rudnay Gyula legjobb tanítványának nevezte. Követte édesapját a Tanítóképző Intézet rajztanári katedráján is. Tájékei mellett, amelyeket a Duna árterein festett, gyakran örökítette meg barátait, kollégáit karikatúrákon is.

Dédapám első gyermeke, Éber Anna festőművésznő 91 évesen, testvérei közül egyedül, ma is él. Tanárai olyan meste-

rek voltak, mint Rudnay Gyula és Cséik István. Ancei néni a rajz minden ágában alkotott, Budapesten tanított, sok embert nevelt művésszé. Több képét vásárolta meg a Szépművészeti Múzeum és a Nemzeti Galéria.

Régi karácsony-estéken, mikor a család összegyűlt, nagyapám, Éber László gyakran mesélt történeteket a család hétköznapijairól és ünnepi pillanatairól. Ezekből mondok el kettőt.

Az első anekdota néhány generációval korábban játszódott.

Történt ugyanis, hogy Bartsch Samu, szőpápm leánykérőbe ment kollégájához, Hengl Adolffhoz, hogy megkérje leánya, Hermina kezét. A direktor elfofozt az kérdezte:

- Milyen hangszerezen játszik, fiam? - Mire a kőrő:

- A kottát ismerem, s egy kicsit értek a harmóniumhoz.

- Tanuljon meg gondolkodni, szükség van rá a családi zenekarban, és magáé lehet a lány.

Mindkét fél kívánsága teljesült. Bartsch Samunak és Hengl Herminának négy leánya született, utolsóként Júlia, aki 15 éves korában lett id. Éber Sándor felesége.

***

Tornyai Jánost, az Alföld festőjét jó barátság fűzte dédapámhoz. Ezt a történetet úgy from le, ahogyan dédapám mesélte:

Történt egy nyári délután, hogy megjelent az Éber-házban Tornyai, akit Sándor (dédapám) csak Janónak hívott. Lassan, totyogósan járt már, nem volt treg, de valahogy megtörtnek látszott. Kinn az almafa alatt beszélgettek, üdögöltek. Majd bementek a zongorához, és vásárhelyi dalokat énekeltek, arval is múlt az idő.

- Nahát akkor, Juliskám, készítsél egy kis vacsorát! - mondta Sándor.

- Az nagyon jó lesz - mondta Janos.

Meg is ették a tőrös-tejfőlés lebbencset, de Tornyai még nem szedelőzködött.

Sándor mind türelmetlenebb lett, sznap este nagyon fáradt volt. Odaságta a feleségének:

- Te, ez a Janó nem mozdul, nem akar még elmenni. Már kilenc óra van. Menj, beszéljess egy kicsit vele, addig én lepihenek.

Dédanyám és Tornyai beszélgettek egy ideig, majd visszavérve, dédapám megint odaságította a feleségének. "Most eljesszem."

- Janó! Tudod mit gondoltam, én megfeszítelek téged!

- Jó lesz, Sándorkám, nagyon jó lesz.
- De én ma féradt vagyok, nem fog menni.
- Nem baj, Sándorkám, nem baj. Kezdd csak el!
- Juliakám, főzz feketét, Sanyi, gyere kezet feszíteni... - Az egész család hirtelen nagy mozgásba kezdett.
János bácsi a nagy gondolkodásokébe, és türelmesen vár, míg Sándor festett... Telt-múlt az idő, a kávé is elfogyott, éjfél is elmúlt, Sándor egyszer csak így szólt:
- Janó, most nekem egy kicsit pihennem kell!

- Persze, természetes.
Tornyai odalépett a kép elé és...
- Sándor! Egy esetvonalással többet ehhez a képhez nem nyúlás! Értetted?! - és jól érezve magát, még maradt egy darabig, aztán Sándor hazakísérte.
Arcképe most is ott függ a Jókai utcai ház egyik szögletében. Rózsashegyi Kálmán, Pülep Lajos, Nagy István társaságában, idézve egy elmúlt világot és egy régi latin mondást: "Ars longa, vita brevis."
Az élet rövid, de a művészet örök.

Éber Márk

H A Z A N É Z Ő

BAJAI Te drága kis őnapsparti város, szállóvárosom.

43 évvel ezelőtt elkerültem tőled. Nem messze, csak ide a szomszédba: Bácsalmás. De szívem még mindig visszahúz. Fiatalkor emlékeim és most már drága szeretteim stíja is vér. 15 éve nyugdíjas vagyok, van időm emlékezni, visszaélni.

Édesapám fiatalon meghalt, tudógyógyulós vitte el. Drága Édesanyám nevelt fel bityármal együtt. Nehéz, de szép gyermekkorom volt. A zárkás jártam elembe, polgáriba. A szőlő padlásján tanyáztam, a pörös salakos udvarra, a szép, kökuszszőnyegre kápolnára, a piros aranyhalas kis tavcsókra, a kertben folydogáló Kenderes-patakra, az árnyas fűzfák alatt, a paták partján megtörtött tanácsokra, az éneklőkrón az új zeneteremben, a szép tinépelykőre, lelkigyógyulókra a tornateremben mindig szívesen emlékeztem. Szeretők egyenként: telen a stóttéik, nyáron a fehér matrózruhát a stóttéik svájci sapkával, rajta jelvényvel. Elemlista konokban szívfájdítást volnék, polgárok az Órangyal-teráziák tagjai lehettünk. Vártuk a hangulatos mesét-fő leányfűtőknak. Karácsony közeledésével megindult a gyűjtés a szepények számára: élelmiszer, ruha, cipő, édesség. 24-én 8-10 fős kis csoport vitte délután az ajándékokat a Kiszászonyban felépült Ócsa-telep szolgármegyes családjainak. A legnagyobb kitüntetés annak jutott, aki a felidézett karácsonyot viberte. A drága tiszteletű nővéreim ma is szeretettel emlékszem: Mária Victoria, Panna, Antigoné, Eudoxia, Carissima, Erzsébet, Ildefonza, Ambrosia.

Szépre, jóra tanítottak, tudást adtak. Isten áldja meg őket halál poraikban is...

Óvodás lehettem még, amikor hűfűként összekaptuk magunkat szíjjelmezzel, bityármal, és a Szeremeli Dunára mentünk fürdeni. Mi gyerekek az élelmet vittük kosárban, szíjleim a mosnivaló égyeneműt, veie a stóttéikolpa-

dot és a stóttéik. Mentünk a Damjanich utcára, a Szeremeli utcára, át a zilipán a vízpartra. Délifél már szaradtak a fűvön a fehérre mosott dnyhabuzsók, vínkosok, lepedők. Ha "Jók" volnunk, bityármal még moziba is elmehettünk Tarzan filmet nézni az Erzsébet királyné úti Corso moziba.

Kisiskolásként nyáron már reggel 7 órákor feljöttünk bityárm versenykerékpárjára, irány a Sugovica: az ingyen stánnd, vagy át a szigetre, meghempereggni a meleg homokban, aztán be a hűs bakokba.

Télen meg alig vártuk, hogy befagyjon a Sugovica, barátnőimkelembe kaptuk korcsolyáinkat, és estig röhög a körököt a gramofon zenéjére, a Nemzeti Szálló aiat. A tutajokon ugrálva nyáron még pecéztünk is. Édesanyómk hatan voltak testvérek: 5 lány, 1 fiú. Egyik nagynénem a Kaloeca melletti Bityák községbe ment férjhez. A nyarakat majd minden évben ott töltöttem. Élmény volt már az odaszülés is. Az 1930-as éveikben jóniustban volt Baján nagy kirakodóvihar. "Messe főld-ről" jöttek az árusok. Bityáról lovascsocsikkal hozták zsákokban a bíres kalocsai fűtőt paprikát. A vásár vége felé, délután, édesanyám meglegte valamelyik gazdát, vigyen már el a zsákok tetéjén Bityára nagynénémhez. Nagyon élveztem ezeket a csendes poroszoklákokat az akkor még szinte autó nélküli országokon: Érsekcsanak, Siktésd, Duzmonok át. Szeptember 8-án, Kiszászony-napkor volt a nagy bécsi Bityán. Folyt a készüldés: kenyérsütés, baromfipecuolás, takarítás. Édesanyám is már napokkal előbb odajött hajóval, hogy segítsen. Nagynéném fűtje asztalos volt, nagy házuk a főtéren állt, szemben a két nagy koscsával. Itt verték föl a két ringlispiet. Mi gyerekek ingyen mehetünk rajta, mert nagybityám megengedte, hogy a bécsi előtti napokban nála berakózzunk a ringlispiet. Az őszgyűző nagyiskolai rekonsztitúció 70-80 filitét is összeszedtünk, amivel mentünk a

templom előtti sátrakhoz búcsúfűt venni. Szeptember 10-én hajóval mentünk hazra Bajára. A "Deak Ferenc" vagy a "Ferenc József" személyszállító hajó délután 4 óra felé jött Pestőrl. Minkezt lovasokocsival vittek ki a földúton az 5 km-re lévő hajóállomásra. Nagyon szerettem ezeket a hajóutakat. A "Földszint" tele volt a Pestőrl hazatérő árusokkal, kofkással. Kofahajónak is neveztek ezeket a hajókat. Ahogy besötétedett, hűvöre fordult az idő, lementek a hajó gyomrába, nézték és hallgatták a hatalmas gépek forgását, dobogását, s közben melegeztünk is. Este 9 óra felé értünk a bajai hajóállomásra. Ott fákkelrel várt ránk Orlovicz Sándor bácsi. Hatalmas bajuszát még ma is előttem látom. A Kiszászony-nap utáni héten kezdődött a tanítás. Mindig bőven volt melélem ezektől a kedves, hangulatos falusi nyaralásaimról.

Elég jól tanultam, tanítóól szerettem volna lenni. Ez ment is volna, hisz a zárkában akkor még öt éves tanítóképző működött, és a nővéreik szívesen látták volna ottani továbbtanulásonkat. Édesapám halála után édesanyám övezgyi jogon vezette tovább fődrásköltetűket. Ő maga nem értett a szakmához, de bityárm mellé mindig a legjobb munkacéretet vette föl, akik megantották a férfi- és női fődráskra. Így bityárm lett a családfejtartó. Nem dőlőttünk az anyagiakban, s ezért a képbő helyett, amely a kottákkal, zongoragyakorlókkal, kézimunka- és rajzcsokkólkel bizony sokba került volna, 1940 őzén a Papp-Váry Elemér Magy. Kir.-i Állami Kereskedelmi Középiskolában kezdem meg tanulmányaimat 42-ek magammal, Vitéz Molnár József igazgató vezetésével. Abban az évben változott Női Felsőkereskedelmi középiskolává.

Szép, stóttéik bárony egyensapánkint a jelvényvel kitélező volt hordani. Vitézióttézes stóttéik búzát, rakott szoknya az egyenruhák. Búszéim viseltük mindkettőt. Iskolánk ekkor a Haynald utca 12. sz. alatt működött, ami régen Bárány Szálló volt. Jelképe, a bányák szobor, sokig megmaradt az udvaron. Vitéz Molnár Józsefet 1941-ben dr. Fekete Miklós, majd 1943-ban dr. Balogh Karoly igazgató ír követte. Zavartalan, nyugodt, fegyelmezett munka folyt. A háború ténye miatt fokozott hangsúlyt kaptak az aldozóváltás, szociális lelkielőnevelés. Kiváló tanárainaknek sokat köszönhetünk! A háború miatt szokatlanul korán befejeztem 1944. évben érettségiztem. Április 18-22. napjain Fűséből, május 2-3. napjain szoból. Délnyugonként kértkárál rajtam ki MáriaKönynyre, Vodióra, a két forrás mellé tanulni, ahol csendre, nyugalom volt.

Vége még 3-4m kezünkbe vehettük a régen várt érettségizint.

Érettek, felintötek lettünk! (28-án)

De hogyan tovább? Dől a háború, március 19-e óta német megszállás alatt vagyunk.

Bityán: 1941. december 8-ától 1942. október 12-ig a Szovjetunióban harcolt. Orkénit jelentkezett frontszolgálatra, mistán 1941. augusztus 1-jén Baján bevonult honvédbandaként (őljön) az V. légvédelmi tiszoroszolónak 3 hónapra, mint családfejtartó. A beszerelés nélti napokban köztétek velük, hogy bizonyosan időre visszatérjék őket tartalékos-

ként. Közben önkéntesként toboroztak a 15. önálló őrsébe. Ő úgy gondolta, ha sehogyan sem mehet haza, akkor legalább hazájának segít. 1941. december 8-án már vite is a vonat az ismeretlen felé. 22 éves volt, úgy hittem, hogy 1-2 hónap múlva úgyis velem a háborúknak. De ebből - az ő számára kemény 10 hónap lett. E 10 hónap minden napjáról naplót írt. Ma is friss, nagy becsben tartom e kockás tetéljű füzetbe írt, szomorú sorait.

Közel 2 évig lthon volt, dolgozott, én iskolába jártam. 1944. augusztus 5-én SAS betávozt lapost Máriabesenyőre, fémgyártás átvételére. Tűzbiztosít beosztásba töltem. Február 8-án Budán szovjet fogdába került. Irány írást a Szovjetunió: Dnyepropetrovsk, ahonnan 1947. július 14-én jött haza legyengülve, 40 kg-osan. E majdnem 3 év alatt semmit sem tudunk róla, de mindennap vártunk. Még egy kis malackát is sikerült édesanyjammal Szeremiől gyalog, szakban elhozni ágyonemőrt cserébe. Így, mire bátyám hazajött, már szépen gyarapodott az állban.

Míg bátyám évéig a frontokat járta, sokat segített nekünk Édesanyjám legidősebb nővére, az 1887-ben született Andrási Teréz. Ő elvégezte a 6 osztályt, 13 évesen bekerült a Bajai Városi Kórházba dolgozni. Kezdte a konyhán, majd társított, s miután látták, hogy szorgalmas, értelmes, talán 25 éves kora körül rábízta a bór- és csermabegző nő osztályápolónői feladatát. A többi osztályon apákát dolgozták. Egyrészesleges volt a munkája. Hatalmas, cementszabdolt, kb. 25 ágyas kórházban, hozzá nagy nappali, fürdőszoba, melegítőház, WC-k. Neki volt egy kis kb. 14 m²-es padló szobája, benne egy fehér vasgép, éjjeliszekély, asztal, szék. A szoba a kórteremből nyílt. Éjjel-nappal szolgáltatásban kellett lennie. Sokszor hozott a menő égett, lefontozott kisgyereket a környező községekből is, akiket éjjel is el kellett látni. Hájjalban már takarította a hatalmas termeket, főcsonta a cementpadlót, a lépcsőházat, mert emeleten, ekkéntlénre voltak. A földszinten lévő orvosi rendelőt is tisztán tartotta, ez a földszinten lévő főorvosnői férfiápolólével együtt. Nagyon szerette a munkáját, a mindenkori orvosokkal is jól volt a jobbkéz. Kéthetente meg szokott járni a férfiápolóval, vasnap délután 2-8-ig volt kimerője. Olyankor mindig hazajött hozzánk, hisz mi voltunk a család. Ezt a nagy fizikai megterhelést a lábai nem bírták. Bokáját térdig bepólyázva volt a lába, és nyárca 2 hetet Harkányban töltött a fűdőben. Mint gyerek, én is többször voltam vele az Iona-fűdőben. Később már tellett neki arra, hogy megfigyessen egy asszonyt, aki a takarítási munkát helyette végezte, s ő csak az ápolónői feladatokat látta el. Nagy bánata volt, hogy mi lesz vele öregsgébe, mert állása nem volt nyugdíjas állás, egészen 1945-ig. 1945-ben átkerült a szeméretes ápolónőnek Dr. Aszalós főorvos ör mellé. Innen ment nyugdíjba az 50-es évek elején. Második anyáméként szerettem től 1975-ben halt meg Baján, bátyám és felesége szerető gondoskodásában.

Mi lett velem?

Érettség után meglátam egy újsághirdetést: a Bácskai-O.M.T.K. (Országos Tejszövetkezet Központ) adminisztrátort keresett.

Írásban jelentkeztem, majd személyes jelentkezésem után felvett Fábrián igazgató. Ott laktunk a faluban egy szintén bajai kollégáimmal együtt. Szerettem a falut, az embereket, a munkánkat. Hétfőeken, a vasitvónál bombázásig vonatozt, aztán kérékárpal mentünk haza, hétfőn hajnalban vissza. Néha zuhogó, hideg esőben. Össze is szedtem egy csónya, sokintélti állatokkal, bontal jártam. 6 hétfő felőttöm kórházban 1944 és 45-ben az O.M.T.K.-t hadiüzemé nyilvánították és mi szinte csakis a németeknek gyártottuk a tejetmélkezt. Mi, alkalmazottak vehettünk lehetünk 40 kg vaját és 1 liter tejetet, amit sokan vártak, mert szabadon már nem lehetett kapni. Mire hazatértünk Bokodról Bajára, sokszor az útegeben lévő tejszövetkezt is vaj lett, allig tudtuk kiszédeli. 1944. október elején megkezdődött a németek visszavonulása és vele a menekítáradat a falun át. Az útem rakítottban máksziszim, menyenyzték el a vajtömök. Ennek már az október 19-én Bokodra bevonulni szöjveitek örültettek. Kollégáimmal mi is beállunk a szekerek közé, és kerétkintek tolva hazajöttünk. Október 20-án este "felszabadult" Baja.

És mi is sok mindentől megszabadultunk, mivel Édesanyjammal felitünk otthon maradni a Kálvária utcai házában, többnyire jó ismerősökkel voltunk. Otthonunkban szabadon pártázkódhatnak a beszállásolt katonák. Munkánk sehol, tiszteltük is zírva. Mindent megpróbáltam: egy Czifrusz utcai kis üzemben apró halakat pucoltam ruszlikészítéshez, vasrasz vonzóiból jótékallatokat szabtam, csináltam, kinttem, tavasszal gyalog mentünk többször Máthéházapuzsára hetedélből borsot szedni. Este már hasoncsizva szedték a fűrésztől, de boldogan vittem haza a hárommal a borsó kereseményemet. Csebeberéltek kevéske holimikát élelemért. 1946. május elején egy barkinóméll, aki Komáromba akart eljutni, én is ekkévtátem az órák, hogy Pesten nagybátyámtól tudják meg valamit btyáryukról. Mondták, a karcsonyestét meg nálunk töltötte, azóta ők sem tudnak róla. Másnap továbbutaztunk Komáromba. Ott ért a boldog hír: vége a háborúnak! Visszaélt a vasúti kocsik tetéjén utaztunk, mert a vagonok tele voltak szöjveitekkel. 1945-ben sikerült munkánkért szerejni tisztelnekbe, kinyitoltunk. Döli a pénz. De milyen pénz? Amire sikerült annyit összeszöjörlni, hogy egy kis házat is vehettünk volna, jött a nagy infliáció, a megsemmisítés.

1947 nyarán a bajai tanítóképző érettségizett hallgatókat toborozott a dolgozók estl tanítóképzőjébe. Gondoltam egy merészt, és jelentkeztem Dr. Hortobágyi Tibor igazgatónál. Decemberben lettem a kétfélebből vizsgát, de már szöjveitbertől tanulom az V. képzőosztályt. Minden nap este 5-től 9-ig voltak a tanítások és délelőttünként a gyakorlati tanítások. Férfiam, akét akkor már ismerem, jött életem, és kísért haza esteként. Egyébként ő 7 évig udvarolt nekem. Egyszál ruhában került Bajára Zomborból. Baritvált Afrikába külszített oroszlanvédészatra, helyette Baja, és később Bácsalmás lett otthona, most már véglegesen, mert sajnos, 1980-ban meghalt. 18 évvel volt tölem idősebb. Nagyon szépen élünk, bár nehezen. Ő is több évig volt

munka nélkül. Mindig reménykedett, hogy egyszer majd csak hazamehet. Éz a vágya sajnos, nem teljesült.

1948 júniusában végre kézhez kaptam tanító i oklevelemet. Ezzel régi álmaim teljesült. Tanýára kértem magam, de Bácsalmásra kaptam meg kinevezésemet a volt zöjörában Jaszencsvics Lovás igazgatóval. Mivel tudtam gépmű, gyorsíró, könyvtvél, étettem a statisztikához, az igazgatóm ráigott maga mellé velem és irodám. Heti 12 órát tanítottam az első tagozaton. Deútán meg az iskoláépületben működő, tanysai gyerekek számára fenntartott díktörthonban voltam egy évig kizártasvezető, majd egy évig nevelő. 33 kislány élt bent előtől nyolcadik osztályig. Még egy végzős mezőgazdasági középiskolás kislány is bent volt. Igazgatómmal alá tartozott még két tanysai iskola: a Juliska-majori I.-8. osztályos, egy tanulócsoporthoz iskolai tisztegyenű tanulóival, és a Dubokai II. sz. iskola két tanulócsoporthal: I-4., és 5-8. oszt., két nevelőlével.

1950. október 1-jén igazgatóhelyettesi kinevezést kaptam. Ettől kezdve sűrűn jártam ki a tanysai iskolához is gyalog, a község lovaskocsiján, kérékárpal 5-6 km-re. Az 1950-es évek elején egyszer csak nem volt tanítási a Juliska-majori iskolának. Mi legyen? Nem csináltam belőle nagy ügyet, kb. 6 hónapig jártam ki naponta a Kigyós mellett a kis nevelőházhoz. Szívesen csináltam, szerettem éket. Négy óvoda is tartozott hozzák: az I.sz., az iskola területén, a II. sz. a Dózsa Gy. úton, a III.sz. a Petőfi utcában és a Délszélis óvoda a Kossuth utcában. Szívesen tartottam azokkal is a kapcsolattal, segítettem gondjalk megoldásában.

1950-ben kormányzatunk megszintette a díktörthonokat, és felszörölték az apicseredeket. A bácsalmási nővérek az államosítás óta bent éltek az iskola épületében, a klauzúrban. Éz is bent laktam még két kollégámmal egy parányi kis szobában, de nem volt szabad velem érinkeztetni. 1950 októberének egyik éjszakáján csellel jantak be gygyveresek az emeletet éjrelebe. Egyedül voltam a szobában, a gyerekek aludtak már. Dörbörömltek az udvari nagy fakapun, lementem a kapuhoz közeli földszinti osztályterembe. Kinyitottam az ablakot, s épp ki akartam szörlni, ki az?, amikor a nyitott ablakon 3-4 gygyveres kapt ugrált be azzal, hogy fél órtaak a díktörthonok. De hamar felvirágostottak, hogy bizony nem hoztak ék semmit. Az apicákért jöttek. Engem éllétek, hamarosan mellém került a főnök is. Az egyik gygyveres vígyzótt, nem volt szabad beszélgetniük. Mellétem, a folyosó végén lévő utcai ajtó felé teherautó dörbörögést hallottam. Másnap tudtam meg, hogy csak a legszöjveitebbek hisz homályban vitérték magukkal a klauzúra anyázhába. Szöjvám ajtaja elöl hajnalig élt a folyosón a gygyveres ör. Nem volt szabad a gyerekekhez mennem. Szerencsére nem ébredtek föl.

1953-ban esküdöttünk örök házúget férjemenl Baján. 1955-ben a szegedi Pedagógiai Főiskola, levelező tagozaton élt. Iskolai tanító oklevelet szereztem biológia-kémia szakon. 1956-ban megazólott Bajai Gábor fiam. Ő iskoláit Bácsalmáson végezte, it érettségizett

ként. Közben önkénteseket toboroztak a 15. önálló mehebe. Ő úgy gondolta, ha sehogyan nem lehet hazajárni, akkor legalább hazájának segít. 1941. december 8-án már vite is a vonat az ismeretlen felé. 22 éves volt, és úgy hitte, hogy 1-2 hónap múlva úgyis vége a háborúnak. De ebből - e 6 szómára kemény 10 hónap lett. E 10 hónap mind napjáról naplót írt. Ma is frösz, nagy belesen tartom a kockás tetűjű füzetet írt, szomorú sötét.

Közel 2 évig itthon volt, dolgozott, én iskolába jártam. 1944. augusztus 5-én SAS behívót kaptam Máriahegyre, fényzórós átképzésre. Többször szobátulást után 1945. február 8-án Budán szovjet fogásig került. Irány ismét a Szovjetunió! Dnyepropetrovsk, ahonnan 1947. július 14-én jött haza legyengülve, 40 kg-osan. E majdnem 3 év alatt semmit sem tudunk róla, de mindnap vártuk. Még egy kis malackát is sikerült Edessyanámmal Szeremiérfi gyalog, zskákban elhozni gyüméniférel csereévre. Így, mire bityám hazajött, már szépen gyarapodott az álban.

Míg bityám évéig a frontokat járta, sokat segítettek nekünk Edessyanám legidősebb övén, az 1887-ben született András Teréz. Ő elvégezte a 6 osztályt, 13 évesen bekerült a Bajai Városi Kórházba dolgozni. Kézdte a konyhán, majd tartozott, s miután látták, hogy szorgalmas, értelmes, talán úgy 25 éves kor körül rábózták a bór- és nemalibeg női osztályápolónői feladatra. A többi osztályon apátok dolgoztak. Egyszerűes volt a munkája. Hatalmas, cementpadló, kb. 25 ágyas körtér, hozzá nagy nappali, fürdőszoba, melegítőház, WC-k. Neki volt egy kis kb. 14 m²-es padló szobája, benne egy fehér vasgép, díjlejtéskevény, asztal, szék. A szoba a kórtérrel nyílt. Éjjel-nappal szolgálatban kellett lennie. Sokszor hozott a menő égett, leforrított kágyereket a kórtérző községéből is, akiket éjjel is el kellett látni. Hatalmasan már takarította a hatalmas termeket, felmosa a cementpadlót, a képcsoházat, mert emeleten, elkülönítve voltak. A földszinten lévő orvosi rendelőt is tisztán tartotta, ezt a földszinten lévő férőhelyű férfiápolóval együtt. Nagyon szerette a munkáját, a mindenkor orvosoknak 6 volt in a jobbék. Kéthetenként egyszer, fölvidta a férfiápolóval, vasnap délután 2-8-ig volt kimenője. Olyankor mindig hazajött hozzánk, hisz mi voltunk a családja. Ezt a nagy fizikai megterhelés a lábai nem bírta. Bokáitól terdíg bepölyözta volt a lába, és nyakra 2 hetet hárfányban tiltott a fürdőben. Mint gyerek, én is többször voltam vele az illos-fürdőben. Később már tetelt neki arra, hogy megfigyessen egy asszonyt, aki a takarítási munkát helyette végezte, s 6 órák az ápolónői feladatokat látta el. Nagy bínsa volt, hogy mi lesz vele öregedégre, mert állása nem volt nyugdíjas állás, egészen 1945-ig. 1945-ben ákerült a szemészetre ápolónőnek Dr. Aszlós főrővos ár mellé. Innen ment nyugdíjba az 50-es évek elején. Második anyánként szerettem őt 1975-ben halt meg Baján, bityám és felesége szerető gondoskodásban.

Mi lett velem?

Érettség után meglátam egy újsághirdetést: a Bácsbokod- O.M.T.K. (Országos Tejszövetkezeti Központ) adminisztrátort keresett.

Írásban jelentkeztem, majd személyes jelentkezésem után felvett Fábán igazgató. Ott laktunk a faluban egy szikler bajai kollégánommal együtt. Szerettem a falut, az embereket, a munkámat. Hétfőeken, a vasdátvonal bombázásig vonattal, aztán kerékpárral mentünk haza, hétfőn hajnalban vissza. Néha zuhogó, hideg esőben. Őssze is szedtem egy csúnya, sokszíneli györláciást, botat jártam, 6 hétig felköttem kórházban 1944 és 45-ben Az O.M.T.K.-t hadütememé nyilvántartóm és mi zsinle eskák a németeknek gyártók a tejtermékeket. Mi, alkalmazottak vehettük hetenként 40 kg vaját és 1 liter tejszint, amit sokan varták, mert szabadon már nem lehetett kapni. Mire hazatértünk Bokodról Bajára, sokszor az úvegben lévő tejszínből is vaj lett, alig tudtuk kiszéni. 1944. október elején megkezdődött a németek visszavonulása és vele a meneküléstartat a falut át. Az útem rakórában mákszuszám, menyegyetig ért a vajtömeg. Ennek már az október 19-én Bokodra bevonuló szovjetek ürülhettek. Kollégánommal mi is beállunk a szekerek közé, és kerékként tolva hazajutunk. Október 20-án este "felszabadult" Baja.

És mi is sok mindentől megszabadultunk, mivel Edessyanámmal feltünk otthon maradni a Kálvária utcai házában, többnyire jó ismerősökkel voltam. Otthonunkban szabadon garázálkodhattak a beszállított katonák. Munkán sehol, tisztelem is zárva. Mindent megpróbáltam: egy Czifrus utcai kis üzemben apró halakat pucooltam ruszlikészítéshez, viaszos vízszómból jétkéllatokat szabtam, varrtam, kitétem, tavasszal gyalog mentünk többen Máthézapuzásra hetedébbi borsót széni. Ezétre már hasonlósra szedték a fűradástól, de boldogan vittem haza a hátamon a borsó kereseményemet. Csereberéltek kevéske holimokat élelemért. 1945. május elején egy barátommal, aki Komáromba akart eljutni, én is nekivágtam az útnak, hogy Pesten nagybityámtól tudjak meg valmit bityámról. Mondták, a karcsonyestét még rájuk töltötte, azóta ők sem tudnak róla. Másnap továbbutaztunk Komáromba. Ott ért a boldog hír: vége a háborúnak! Viszafelt a vasúti kocsik tetéjén utaztam, mert a vagonok tele voltak szovjetekkel. 1945-ben sikerült munkaerőt szerezni tisztelemre, kinyitottam. Dólt a pénz. De milyen pénz? Amire sikerült annyit összepórolni, hogy egy kis házat is vehettük volna, jött a nagy infáció, a megsemmisítés.

1947 nyarán a bajai tanítóképző érettségizett hallgatókat toborozt a dolgozik anti tanítóképzőjébe. Gondoltam egy emészet, és jelentkeztem Dr. Hortobágyi Tibor igazgatónál. Decemberben lettem a kilénebbézi vizsgát, de már szepemberrel tanultam az V. képzőosztályt. Minden nap este 5-től 9-ig voltak a tanórók és délelőtnként a gyakorló tanítások. Férfiam, akik akkor már ismerem, jött életem, és kiser haza estéknél. Egyébként ő 6 év udvarolt nekem. Egyszál ruhában került Bajára Zomboról. Barátival Afrikába készülték oroszlandvárszóra, helyete Baja, és később Bácsalmás lett otthona, most már véglegesen, mert sajnos, 1980-ban meghalt. 18 évvel volt tölem idősebb. Nagyon szépen állunk, bár nehezen. Ő is több évig volt

munka nélkül. Mindig reménykedett, hogy egyszer majd csak hazamehet. Ez a vágya sajnos, nem teljesülhetett.

1948 júniusában végre kézhez kaptam tanító- oklevelemet. Ezzel régi áhajom teljesült. Tanácsra kértem magam, de Bácsalmásra kaptam meg kinevezésemet a volt zircében Jászenczy Lajos igazgatóval. Mivel tudtam gépmű, gőzmű, könyvelni, értem a statisztikához, az igazgatóm ritgón maga mellé vett az irodán. Heti 12 órát tanítottam az alsó tagozaton. Délután meg az iskolapölytben működő, tanyasi gyerekek számára fenntartott diákotthonban voltam egy évig kúrtásvézező, majd egy évig nevelő. 35 kislány élt bent előtől nyolcadik osztályig. Még egy végző mezőgazdasági középiskolás kislány is bent volt. Igazgatásnak alá tartozott még két tanási iskola: a Juliska-majori I-8. osztályos, egy tanulócsoporsos iskola tizenegyelány tanulóval, és a Duboka II. sz. iskola két tanulócsoporttal: I-4., és 5-8. oszt., két nevelővel.

1950. október 1-jén igazgatóhelyettesi kinevezést kaptam. Etlől kezdve sürm jártam ki a tanyasi iskolákhoz is gyalog, a község lovaskocsián, kerékpárral 5-6 km-re. Az 1950-es évek elején egyszer csak nem volt tanárja a Juliska-majori iskolának. Mi legyen? Nem csináltam belőle nagy ügyet, kb. 6 hónapig jártam ki naponta a Gyűvés mellett a kis nevelőkhöz. Szívesen csináltam, szerettem őket. Négy óvoda is tartozott hozzánk: az I.sz., az iskola területén, a II. sz. a Dózsa Gy. úton, a III. sz. a Petőfi utcában és a Dészilyt óvoda a Kossuth utcában. Szívesen tanítottam azokkal is a kapcsolattal, segítettem gondjait megoldásában.

1950-ben kormányzatunk megszűntette a diákotthonokat, és felszámolta az apácarendeket. A bácsalmási nővérek az államosítás óta bent éltek az iskola épületében, a káuzárban. Én is bent laktam még két kollégánommal egy parányi kis szobában, de nem volt szabad velük érnünközni. 1950 októberének egyik éjszákján csellel jantak be fegyveresek az emeletre épületbe. Eggyedl voltam a szobában, a gyerekek aludtak már. Dörömböltek az udvari nagy fakapun, lementem a kapuhoz közeli földszinti osztályterembe. Kinyitottam az ablakot, s épp ki akartam szólni, ki az?, amikor a nyitott ablakon 3-4 fegyveres alak ugrott be azszal, hogy árut hoztak a diákotthonokba. De hamar felvilágosítottak, hogy bizony nem hoznak ők semmit. Az apácákért jöttek. Engem lefektettek, hamarosan mellém került a fűnök is. Az egyik fegyveres viégyzött, nem volt szabad beszélgetni. Melettel, a folyó végén lévő utcai ajtó felé teherautók dörögést hallottam. Másnap tudtam meg, hogy csak a legszükségesebbek is homijukat vihették magukkal a kalocsai anyaházba. Szobám aajtja előt hajnalig állt a folyóban a fegyveres ör. Nem volt szabad a gyerekekhez mennem. Szerencsére nem ébredtek föl.

1953-ban esküdtünk örök hűséget férjammal Baján. 1955-ben a szegedi Pedagógiai Főiskolán, levelező tagozaton állt iskolai tanári oklevelet szerettem biológia-kémia szakon. 1956-ban megszűntetett Baján Gábor fiam. Ő iskoláit Bácsalmáson végezte, itt érettségizett

NEMZETKÖZI DUNA— KONFERENCIA BAJÁN

A "vizes" témáknak, beszélgetéseknek, a "vizes tudományoknak" mindig is tágabb tere volt városunkban, mint az ország más részein. Ezt nem csak az itt működő "vizes" intézmények nagyobb száma jelzi, hanem az itt lakó emberek mentalitása, lelkilete is. Nagyon idekíváncszó, érzékletesen megfogalmazott hasonlatot találtam erről egy Bates-idezetben: "A víz éppúgy rabaléjt, miként férfit a nő, mint a fekete rigókat az érett cseresznyebogyó. Mindkettőn valóban beleszerelmesedek..."

Méltón gazdagítja az ünnepi programkínálatot egy Baján megrendezésre kerülő nemzetközi biológus-kémikus konferencia a Duna élvilágáról. Dr. Bereczki Árpád professzor urat, az MTA Dunakutató Állomásának igazgatóját (aki a rendezvény házigazdája és elnöke) arra kértem, hogy tájékoztassa a bajaiakat a Nemzetközi Dunakutató Munkaközösség tevékenységéről, a konferencia fő témájáról.

"A vizek ökológiájával, biológiájával foglalkozó tudósok (szakemberek) nagy tekintélyű világszervezete a Nemzetközi Limnológiai Egyesület (SUL). Ez az Egyesület 1956-ban, Helsinkiben tartott kongresszusán ajánlásban stírgés feladatnak ítélte a még erősen nem szennyezett nagyobb folyók szervezett, átfogó biológiai vizsgálatát. Erre a biztatásra azért volt szükség, mert korábban elsősorban a tavak hidrobiológiai megismerése volt a cél. Az ajánlás nyomán a Duna érdekében az osztrák R. Liepolt professzor ragadta magához a kezdeményezést.

Ennek eredményeként 1957-ben létre jött a Nemzetközi Dunakutató Munkaközösség (IAD), amely valamennyi Duna menti ország hidrobiológus szakembereit felkérte a Duna közös, szervezett kutatására, a folyó biológiai állapotának feltárására a vízminőség és a természet értékek hosszútávú védelme érdekében. Magyarországon a Magyar Tudományos Akadé-

mia irányításával az indulástól kezdve részt vesz ebben az együttműködésben. A bécsi székhelyű Nemzetközi Dunakutató Munkaközösség más-más dunai országban rendszeresen megtartott konferenciáin tekinti át az előző időszak kutatási eredményeit, és dolgoz ki ajánlásokat a további tevékenység fő irányaira. A Munkaközösség eddigi 40 éves működése során már háromszor tartotta konferenciáját Magyarországon (Budapest 1961, Visegrád 1972, Szentendre 1984). A most következő 31. konferenciára - magyar ajánlásra - az éppen 300 éves Bajai városában kerül sor ez év augusztus 25-31-ig.

A konferencia fő témája a még közel-termesedő folyó menti tájak és a vízgázdalkodás kapcsolatának kérdése. Ez a téma is érthetővé teszi, hogy miért eszt Bajára a választás, hiszen a bajai Duna-szakaszhoz kapcsolódó vízi világ a gemenci ártérel (természetvédelmi területtel) együtt gazdag háttérrel szolgál a konferenciához. A főtémát várhatóan sokoldalúan tárgyalják majd még a Duna főágának és mellékárgenszereinek egymásra hatása is szempontjából a biológiai, vízminőségi, szemléleti, természetvédelmi, tájvédelmi területasznoztási (erdészet, halászat, vadászat, üdülés, turizmus), és minceket áthátán, vízgazdalkodási vonatkozásban. Közel 100 tudományos referátum benyújtása várható, amelyek jórészt e témakörhöz kapcsolódnak, természetesen az egész Duna területre vonatkozóan, a Fekete erdtől a Fekete tengerig.

Ebbe a nemzetközi együttműködésbe Magyarországon már az induláskor is bekapcsolódott természetesen a hazai vízügyi ágazat, a Vízügyi Igazgatóságok, később a környezetvédelem és a természetvédelem szervezeti is, nem beszélve egyetemokről, főiskolákról, múzeumokról stb. Baján a Vízügyi Igazgatóság, a Környezetvédelmi Felügyelőség és a Gemenci Tájvédelmi Körzet, a Tűri István Múzeum, nemkülönben a Pollack Mihály Vízügyi Műszaki Főiskola kiváló szakemberei olyan szellemi bázist képviselnek, amely a bajai jóhírű vendégszeretet mellett értékes szakmai hozzájárulással is emelheti a városban sorra kerülő rangos nemzetközi tanácskozás színvonalát."

Lejegyezte:
Schmidt Antal

EPILÓGUS A DÖMÖS TRAGÉDIÁJÁ- HOZ

Négy évvel ezelőtt írtam a magyar hajózás legnagyobb szerencsétlenségéről, mely 1951. június 23-án, Fajs közélben történt. A Dömös személyhajót elpusztító robbanás okát azonban nem sikerült megállapítani. A közelmúltban viszont tudomást szereztem Biczók Sándor feljegyzéseiről. Áttanulmányoztam, valamint a szerzővel történt személyes megbeszélés igen valószínűvé teszi, hogy sikerül tisztázni a tragédiát kiváltó okot és előzményeket.

Mindenekelőtt az ún. mágneses aknáknak szerkezetéről kell beszélünk. Ez a hurok az II. világháborúban a németek "titkos fegyvere"-ként vált hírhedt. Szekletíven működött: a kistömögű aknákretek áthaladásakor slattonnan haligatott, viszont a megfeszítettnek vélt hajózó úba behatoló nehéz egységet iszonyú detonációja elpusztította. A rejtőző akna felkutatására az ismert eszközök alkalmazhatatlannak bizonyultak. 1939. szeptember 23-án a véletlen a brit admirális kezébe jutott két példányt a titkos fegyverekből. A hatástanulmány és szteszerelés után angol fizikusok és elektrotechnikusok tisztázták a működési elvet, és kidolgozták a hatékony védekezés módszerét. A tájélmányt a későbbiekben továbbfejlesztették, és besorolták saját haditechnika-i eszközárúba.

A gyilkos szerkezet a magyar Duna-szakasz hajóit 1944. április 2-a után ismerték meg. Az ország német megszállása követően ugyanis az angolok légierők megkezdtek a magyar célpontok elleni támadásukat. A Duna elaknásításának feladatát a RAF, a brit királyi légierő kapta. A dél-olaszországi Foggia reptéleről startoltak a Wellington és Halifax típusú bombázók, melyek hatósugara lehetővé tette a folyam végigrepülését. A két, illetve négy motoros gép négy-hat darab mágneses aknát szállítottak. A Bécsi terjedő hajózó útra telepített aknáknak számát egy forrás ezerharminczannyolcvankét darabra teszi; ebből kb. háromszáz jut a magyar szakaszra. A támadás

célja a Dunán folyó német hajózás, főleg köljátszállítás megbénítása volt. Mivel az akció váratlanul következett be, és hatékony aknaszedésre sem a németek, sem a magyar folyamórség nem volt technikailag felkészülve, a csapás letagírózó erejűnek bizonyult. Bár az aknasítés a forgalmat teljesen nem bénította meg, a köljátszállítás drasztikus csökkenése jelentősen járult hozzá a német hadipotenciál hanyatlásához.

A mágneses akna működése egy régen ismert fizikai elv alkalmazásán alapul. A Föld mágneses erőtere jelentősen felerosódik, ha belé egy vastag tárgy helyeznek. A hajó tehát úgy viselkedik, mint egy óriási elektromágnes vasmagja. A mederben lapuló akna finom műszere érzékeli a mágneses térerő megváltozást, mikor a hajó áthalad felette. A keletkező feszültségjelök azután üzembe helyezik a gyűjtőberendezést. A gonoszul ötletes szerkezet működéséről a dunai folyamórség teljesen tájékozatlanok voltak, mert a német szövetséges a mágneses aknára vonatkozó ismeretét nem osztotta meg a magyar fegyverbaráttal. Sőt. A felderített aknák hatástalanításának jogát is kisajátította a Budapestre telepített német szakoszlólat. A barátságatlan lépés megtorlásaként viszont a magyar folyamórség sem jelentette a németeknek aholt érre kötelezve volt, hogy két ízben is kihámozott angol aknákat. 1944 júniusában ugyanis egy el-tájtolt angol bombázó a tati tóba pottyanított két töltetet, majd valamivel később katonáink Dunagárdonyánl zsákmányoltak két újabb objektumot. Ekkor már Péter Tivadar és Bogndr Jenő mérnök-kapitányok vezetésével a folyamórség keretében létrehoztak egy csoportot az új harcsczköz tanulmányozására. Bronz szerzőszámok segítségével szétszerelték az aknákat /vastaggy közelítéscsok robbantak volna/, és tisztázták főbb működési elveiket. Szerencsére két különböző fegyvertípust ismertek meg, így elejét vették olyan kellemetlen meglepetéseknek, melyek bizony megzavarták volna az aknaszedőket.

Mivel az aknát a mágneses tér felerosódése robbantotta fel - amit a közeledő hajó vastagsa váltott ki - megsemmisítése ennek a hatásnak a szimulálásán alapult. A németek a következő módszert alkalmazták. Egy nem-mágneses aknaszedő-hajó kb. kétszáz méteres sodronykötéllel érte elektromágneses vontatót. A folyam felszínén síkló mágnes tere a robbantáshoz bőségesen elegendő indukciós lökést gyakorolt az akna gyűjtőkeresésre.

Csakhogy az angol konstruktőrök gondoskodtak arról, hogy aknájukat az ellenség csele ne késztesse ilyen terméketlen robbanásra. A hengeres testbe beépítettek egy akusztikus érzékelőt is, mely már messziről reagált a közeledő aknaszedő hajó csavarjától származó zajra. A szerkezet kiképzését az indukciós tekercset, és a gyilkos fémhenger németül lapult a fövényen, míg az aknaszedő elektromágnes nem haladt felette. A csavarzaj elhalása után azonban az akusztikus érzékelő megszűntette a tiltást, és az akna ismét éleset vált. A német vontatók uszályfűző rendszeresen és kivédhetetlenül esett az alattomos csapda kezeicéjébe. A géphajó sértetlenül áthaladt az akna felett, viszont a vonta uszályai már rácsikoltak az újra élesre állított fegyverre. Végzetük beteljesedett. Három hónap alatt 99 hajó süllyedt el, 49 179 tonna össz-hordképességgel.

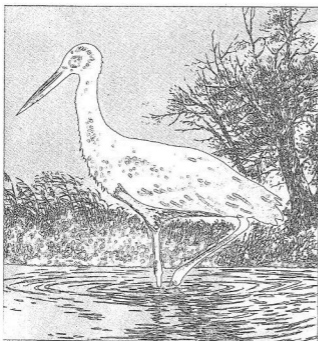
Az aknaszedő szolgálat kudarcélményeinek gyarapítására és a személyzet kifárasztására a B-202 típusú szerkezet konstrukcióri más ötletet alkalmaztak. A kőpenyűben szálmákszó-betétet építettek, mely kiolvadva egy áramköröt zárt, és megindította az időzítő órát. A szárazon tértől, 760 kg súlyú, 325 kg robbantóltétű akna tökéletesen ártalmatlan maradt, míg érintkezésbe nem került a vízzel. Az ammónium-klorid az folyó gyorsan kioldódott, és ezt követően az óra megindult. Negyvenegy napig járt, és előzetesen ezek bármelyikére időzíthették. Ha pl. a huszonekettedik napra állították, az aknaszedő az észlelést követő három héten át hiába ingerelte elektromágnesével a hallgatag gyilkost. Így a kutatók levonhatták azt a téves következtetést, hogy veszély nincs; viszont fogadónapja elérkezével az akna roppant lökőereje papírként gyűrte össze a gyamórtalan érkező hajót. Sommerzet Maugham honfitársai a "szép rászedés" további módoszatát is kieszelte. A C-306 típusú impulzus-számláló berendezéssel szerelték fel. Ez úgy értendő, hogy a bevetés előtt a szerkezetet az 1-14 számok valamelyikére állították. Ha pl. a 12-es értéket táplálták be, az első tizenegy hajó indukciós lökése nem váltott ki robbantást, de a tizenkettedik igen. A gonosz jószág egyaránt alkalmas volt az aknaszedőszolgálat kifárasztására, és arra, hogy a hajózó út használatában a biztonság hamis illúzióját kelte.

A magyar folyamórség az aknatípust szerkezetének felderítésében tiszteletre méltó eredményeket ért el, ami annál figyelemreméltóbb, mert teljesen a saját

tudására és szerény műszereikre voltak utalva. Csak összehasonlításként jegyzem meg, hogy a német mágneses aknák megtalálása után tizenkét órával a brit admirális csúcscibizottsága már Winston Churchill elnökletével tiltásczett. Továbbá sir Winston személyesen kér fel ismert fizikusokat a szerkezet tanulmányozására, és az elhárítás módszerének kidolgozására. Az angol aknák megszerzhető megvizsgálására egyébként Magyarországon is lett volna szellemi és laboratóriumi háttér. A Halmos tábornok igazgatása alatt álló Haditechnikai Intézet olyan külső munkatársakat alkalmazott, mint a későbbi Nobel-díjas Békásy vagy Bay Zoltán. A titkolódás miatt azonban a folyamórség nem adta ki kezéből féltett leleteit. Továbbá az 1944-es év rohanó eseményei sem adtak időt a németellenes erők rejtett csatornáinak kiépítéséhez. Nyilván ezzel magyarázható, hogy a háború után visszamelekezők írásából egy-két fontos szerkezet elem működésére nem kapunk szakcszerű magyarázatot.

Érthetően viszont, hogy mind Csokonai Károlynak a folyamórségtől írt alapvető munkájából, mind Bogndr, Csokonai és Lévy cikkeiből teljes mértékben hiányzik az 1944-ben szervezett magyar aknafigyelő szolgálat leírása. Pedig az okkúratus szerző pl. a Leitha monitor 1873-as fényképező látható - eléggé környezetidegen - deszkabódék rendeltetését is elmagyarázza. Sőt még kitér arra is, harci kifutás esetén miként rendezték át a fedélzeten, nehogy az ellenség a budák szétlövésével Ófenásege hadihajóját megszófolja. Viszont az angol aknasztást megfigyelő szolgálat működéséről és a némileg primitív, de az adott szerény lehetőségeket ötletesen felhasználó magyar aknarobbantó szerkezetekről nem ír. Bizók Sándor emlékezése tehát forrástérkédek, feljegyzései kiegészítik az 1944-ben Magyarországon lefolyt hadműveletek történelmi igényű feldolgozását. Bizók Sándort, városunk köztisztviselőben álló polgárát, hádanán a közköztudatos intézmények gazdasági igazgatójaként ismerték meg. 1944-ben azonban hajónagyrendfokozatban /a hadnagyi rangnak felel meg/ a folyamórségnek szolgált. Áprilisét július 1-jéig a Mohácsótl Duna-földvárig, majd ezt követően a csatlokóc és Szobig terjedő szakasz aknafigyelést felügyeli. A szolgálatot egy-egy századnyi folyamőr látta el. A megfigyelő pontokat a folyam bal partján, egy-egy kilométeres távolsággal építették ki. A gondosan álcózott gódrökrök közel 180°-os

Szarvas Pongrácz rajna

A FÖLD NAPJA

ÁPRILIS 22.

Fekete gólya. Az ártér embert kertülő, óvatos madara. Gemenc szimbóluma. Jól megfogalmazott és kivitelezett szobra városunkat is szimbolizálhatná: Baja vizekhez simuló fekvését, a természetvédelmi terület közelségét. Kifejezhetné az itt lakó emberek természetvédelmi közelségét. Kifejezhetné is az arányait tévesztett, természettel már gyakran nem harmonizáló, antropocentrikus gondolkodásunk helytelenségére.

Emlékeztetne bennünket arra, hogy meg kell őriznünk ennek az ezerszer áldott vadvízországnak a még mindig őstermészetet idéző tájnak a hangulatát.

Néhányan arra gondolunk, hogy egy jól sikerült fekete gólyás szoborkompozíció jól mutatna az egykori Lenin-szobor helyén - helyett! Tudjuk azt is, hogy sok mindenre nincs pénz...

Nem több ez a kis eszmefuttatás - de talán nem is kevesebb - annál, mint amit Cseh Tamás mondott egy dallam eldűdölését követően:

"Ennek a dálnak még nem tudjuk a szövegét. Ez egyelőre csak effektus tehát. Úgy érte, hogy a szabadságot próbálom érzékelteni. Zeneileg."

Ő zeneileg...

Schmidt Antal

szögben lehetett belátni a Duna tükreét. A folyamór előtt kb. négyzetméternyi területen elsimították a talajt, és ebbe letűztek egy ötveket. A megfigyelő kezzeügyében további pálcákat tartott. Az aknástítás éjszaka történt, az őt tehát a csobbanást, esetleg a fűkező ernyővel vizet érő henger halvány képét észlelhette csak. A második pálcát a hang irányába tűzte ki. A két rudacsákán átfektetett egyes azután kijelölte az akna lehetséges felhelyeit. Az eredményt összevetették a szomszéd megfigyelőhelyeire bemért iránnyal. A térképre berajzolt két egyes metszéspontja megadta a telepítési helyet. Másnap azután az örs ladikókkal megkereste, és színes bolyával megjelölte a veszélyes körzetet. Ez részben a folyamon hajózók figyelmeztetését, részben az akna-megsemmisítő szolgálat munkatertületének kijelölését szolgálta.

A század sávjában telepített akzarobbanató órák két-két fáscsónakkal dolgoztak. A ladikókat hajtó Kovács-motorok vastomege messze alatta maradt az aknáknak indukciót kiváló mértéknek. A csónakok kb. 25 né-es kötélen 6 m hosszú, a folyásirányra merőleges fenyőgerendét vontattak. /A szerzőnek ez a közlése valószínűleg alulbecsült adat; a vontatókötél ennél hosszabb lehetett./ Ezeket 5-5 db két méter hosszú mágnesrúd függött. A csónakok egy menettel tehát 12 m szélességben feszültek végig a medret. Mivel a központi /egyébként téves/ eligazítás szerint az aknáknak a maximálisan hétszeri gerjesztés egyikére robbanni kellett, a gyónós helyet naponta hétszer pásztázták végig.

A módszer eredményességének természetesen korlátai voltak. Az impulzus-számlálóval felszerelt és hetnél nagyobb értékre állított aknát így nem lehetett felrobbantani. Másrészt az időző órával működő akna sem reagált feltétlenül a mágneses ingerre. Az is figyelembe vendő, hogy az akna felhelyének kijelölésébe belejátszott a megfigyelési pontatlanság. Továbbá a folyamórok által alkalmazott acélrudak mágneses tere kb. százszor gyengébb lehetett az aknakutató hajók elektromágnesénél. Ez a hatótávolságot tízre részre csökkentette le. Ha tehát a kutatómágnes nem a veszélyforrás közvetlen közelében cirógta végig a medret, az akna nem robbant fel. Mindamelllett az egyszerű, de ötletes szerkezettel folytatott aknamentesítés nem volt eredménytelen, hiszen Biczók hajónagy két robbantásnak volt szemtanúja, ami a

sikeres felérdeketeknek csupán egy töredéke lehetett. Közülük az egyike, a fajszára még visszatértünk. Ugyanis ez, a következőkben: az nem gondolt eset idézte elő a Dömös katasztrófáját.

Érdekes Biczók Sándornak a felrobbantott aknáknak hatására vonatkozó közlése. A 275-325 kg robbanótöltetű fémbengerek rombolóereje elérte a hírhedt német mágnesses fegyverét. Az viszont - ezt az angolok a saját kárukon tapasztalták - képes volt kettőtörni a tízezer tonnás tömegű hajót is. A roppant hidraulikus lökés tölcésrének külső oldalán libegő könnyű csónakok viszont károsodás nélkül vészeltek át a Duna-meder vulkánkitöréseit. A fajszai hajóállomás közvetlen közelében, az 11508-as folyami kilométer tájékon is aknástoltak az angolok. Az esemény 1944 júliusá előtti történet, hiszen addig volt Biczók hajónagy parancsnok-helyettes a figyelőszolgálat alsó szakaszán. A bombázó a folyásiránnyal hegyesszögű bezáró egyeses mentén keresztelte le a Dunát. Négy aknát dobott, az utolsó a duránfüll part közelébe, a Kovács-fok kőnyílására esett. Ezt önmegsemmisítő szerkezete még azon a hajónalon felrobbantotta. Az éjszakai követő napon felvonulót kutatóegység parancsnoka maga Biczók hajónagy volt. Az aknáknak nyilván különböző típusúnak lehettek, mert a korábbiakban leírt fástlasi eljárásra csak egy robbant fel. A harmadik akna B-202-es vagy C-306-os lehetett, mert néhány nap múlva a Struden német vonatot /és nem uszályai/ alatt robbant. Az eltillyedő motoros roncsa évekig rozsdásodott a folyamágyban, míg a Duna háború utáni megtisztítása során ki nem emelték. A német hajó katasztrófáját követő hónapokban Biczók Sándor más besorozást kerített, majd a szovjet fogság évi következték.

Hánztérése után, 1947-ben azonban észbe juttat a negyedik akna, és felkereste a MFTR /a hajózási társaság/ helyi vezetőjét. Érdeklődésére az állomásfőnök elmondta a Struden kiemelését és azt, hogy 1945 után szovjet és magyar folyamór-nalakatok alkalmazást végeztek. Azt viszont, hogy a fajszai négyes számú aknát megtalálták-e, sem ő, sem Biczók egykori folyamór bajtársa nem tudta megmondani. Arról hallott, hogy a kutatásokba egykori folyamóröket is bevontak. A negatív eredményt követően a volt hajónagy felhagyott a kérdésközponttal. Pedig a katasztrófa megelőzésének lehetősége még az ő kezében volt.

Téves következtetés lenne, ha valaki a tragédia bekövetkezését a lélek restsgének róná fel. Egy cselekményt csak az adott történelmi környezete ágyazva lehet megítélni. Az 1947-1956-os évek légkörének érzékeltetésére időzzünk fel egy ismert eseményt. 1948-ban folyók Papp Simonnak és a MAORT többi vezetőjének pere. A geológus nemzetközili szaktelkép. 1930 után a nagy olajtársaságok megbízásából Új-Guineától az Egyesült Államokig végzi eredményes kutatásait. 1937-ben a Budaörs-pusztai fúrással megteremtí a magyar kőolajipart. A háború után megalakított MASZOLAJ szovjet szakértői a kutak teljesítményének fokozását erőtelték. Viszont a kőolajtermelés technológiáját elemi fokon ismerő is tudja, hogy az adott geológiai feltételek mellett van egy optimális hozam. Ha ez túllépi, a kút idejekorán elvieszedik, és a kőolajkincs jó része a mélyben marad. Papp vezérigazgató és mérnökei szakmai meggyőződéséből ellen szegültek az orosz sarlatánok erőszakoskodásának. Az eredmény: letartóztatás, per és súlyos börtönbüntetés. A vezérigazgatót halálra ítélték. A verdiktet életfogytiglanra változtató kegyelem nem mentes az érdemtől. A vezérigazgató szakkéreltelle nélkülözhetetlen. Papp Sopronkőhidán külön cellát kap, és naponta érkező jelentések alapján távirányítja a Rákosi-rezsim olajbányászati. A dolgot logikailag nehéz összehangolni azzal, hogy az ügyész fővádja a "termelés szabotálása" volt.

Szóval ilyen politikai légkörben Biczók Sándor aligha pillanthatót volna a szovjet és magyar aknakutatók titkos térképeibe. Ha viszont szívszóna ökvetelenkedik, állami kvártélyt és ellátást könnyen kaphatót volna. A végzet tehát később az öntörvényei által megszabott úton.

A Dömös 1951. június 22-i aknárafutását a következőképp rekonstruálhatjuk. A Struden maradványai körül a mederben zátony képződött. A homokhát a roncs kiemelésé után is megmaradt. A negyedik akna - Biczók feltevése szerint - ennek főnyében rejtőzött. A szokásos hajót a zátonyt elkerülte. Ám 1951-ben a zóldár június 22-e előtt egy héttel tetőzött, így biztonságos vízreget borította a főnyíhullamot. Csak ezzel magyarázható, hogy a hajó letér a szokásos menetvonalról, és a zátony fölött vágott át. A negyedik mágnesses akna létezéséről sem a hajó parancsnokának, sem a gyanúlan kormányosnak nem lehetett tudomása. A

kapitány nem sejtette, hogy a megazokottól eltérő útirány választásával többszáz utasát - és önmagát is - a halálba viszi.

A logikai láncból még hiányzik néhány szem. Nincs megbízható adatunk a mágnesses akna áramforrásainak élettartamáról, és megfelelő mélységű leírás hiányában nem tudjuk, hogyan reagált hajóáthalladára kimerült telepek esetében. Nem elképzelhetetlen, hogy az ilyenkor keletkező kb. kétezred voltos feszültségelgőkös kioldott egy érzékeny mechanikus relét, és a főlhalt akna - nagy mértékű megközelítésnél - robbanásveszélyes maradt mégis.

A késői közlés - Biczók Sándor 1992-ben írta le emlékeit - így is nagy mértékben járult hozzá, hogy a tragédia okait tisztázzuk. A feljegyzés egyébként értékes adatokat tartalmaz az 1944-es év dunai drámáiról, és hasznos fordásmúl lehet történelmi kutatások számára.

A Dömös katasztrófájának felidertítéséhez nyújtott segítségét a szerkesztőség és a magam nevében is ezúton köszönöm meg.

Dr. Dániel József

AZ OTTHON IGÉZETÉBEN

Az itt következő verssel lapunk egy távoli olvasója köszönti szülővárosát. Bujdosó Bálint vagy csak B.B. így jegyzi trászit/ több mint fél évszázada hagyta el Magyarországot, s hosszú-hosszú ideje az Amerikai Egyesült Államokban él, versvilágában mégis kitüntetett helye van gyermeke- és ifjúkori újra és újra megidézett színhelyének, Bajának. A múlt felsőbb emlékei ideköltik, a bujdosó lét bizonytalanságában a szülőföld és az ösők a nyugalmat adó bizonyosság. Bujdosó Bálint, eredeti nevén Meskó Lajos piarista szerzetes, irodalomtanár 1911-ben született városunkban.

/B.L./

*Baja
Baja,
kimondom, s lelkem szívója
úgy elcsalt, mint vésár, hajdani,
míg ünnepi havargasztó hallani.*

Baja.

Vasárnap délutánok moraja
az ezerszáz utcán, hol Szeremlé,
Sihéted és Sárkét népen áll a szemle.
Sokakok, sokabok ehvgyűlének itt-ott,
tanítva ezer évről drága titkok...

Baja.

Ead hull, elfjött az óz utója,
rosszra avart azok a szél a járdán,
s a földszög estébe messi-árván
vonatsz szóval s vadlúd az égen;
óh, régen, egykor, mily nagyon régen!

Baja.

Dunáról fúj a szél, bekavarja
utodid fehér hópihével... Szünkő
csöng rajtad végig, /Vén hazánktól
időig hallom.../S este mély csend
telepszik rád, mikor jó későn
ropogtatom havad, ballagva
hazfelé... Ézer csillagja
az égnek mintha csillagelne
rorátás, csipőbe friss reggelibe...

Baja.

Ifjúkor, ódon kabala
reflik mögötted: "Zöld majális
a Pandur tölgyén" - kimondom s máris
mini szines símep-délután az erdő:
nagyfénv telit lelkeim; bodroz felhők
futnak keresztül tölgylombokon át...
Hív még a Pandur, régi rokonát?

Baja.

A bánat furcsa nyelvei
Még, ime, nevad emlegeti ajzom,
oly könnyű lesz a homvagy nyíva rajtam.
Devoni szobám ablakát bevarnja pára,
az az ablak, ime, messze lát: a vén Duná-
ra...

Baja.

az ezerszáz csobaja
a Sogoridán, naposágróza,
mert nydr van, nydr s az élethes közim!
Enyim a víz, a fény, a nád, a halcszög,
a Nagy-Duna, e szelid szőke tenger...
Mint meszel halk dorgás most - hallid csak!
Baján az öt torony delet ver...

Baja.

Egy csónas kertnek dőlit dászafala
főnik föl: ósi ór... S a kizantimnak
fanyer szaga: valaki értem izent, hívnek...
Hívnek bajai hantok, márványok a rep-
kény,
csigabágyók a Margitka keresztjén,
kapott írás a Rékus oldalán,
csöpp mefelejesek... Sok-ook vén talány,
mely fordalt, fojtott anyi évek ózár;
száveves titkok tán ott kibénítnek...

Baja.

Kimondlak S leltem szivoga
úgy elcsúhl, mint vásár, hajdani,
míg ümpei harangszót hallani...

Meskő Lajos

ERDEINK FÁI: FÜZ- ÉS NYÁRFAJOK

A Salix/fűz/ és Populus/nyár/ nemzetségek között alkotják a fűzfafélék /Salicaceae/ növénycsaládot. A 300-nál is több fajt számláló családból Európában mintegy hetven, hazánkban mindössze 20 honosodott meg. Hazai fajaink közül 9 fűz- és 4 nyárfaj endémikus. Zömmel fa-terműek, de több bokroszerű is akad közöttük. Legtöbbjük kétfajki növény, amely azt jelenti, hogy az egyivarú virágok külön egyedben találhatóak. Közös sajátosságuk továbbá a barka virágzat. Bizonyára adtuk vagy kaptunk már a télutón egy-egy csokorra való, eleinte hófehér szőrzeti, majd később zöldellő /tér-műs/ illetve sárguló /porzós/ barkájú fűz-galyat. A virágok a legtöbbször fűz esetén lombfakadás előtt nyílnak. A tojterműekből kikertülő magvak a gyepűszeri helyszőrök segítségével - olykor szinte "nyári havazást" kelte - nagy távolságokra juthatnak el a szelek szárnyán. Leveleik szőrt a mindkét nemzetség tagjai könnyen keresztteződhetnek egymással, ezért sok az ún. keverék /hibrid/ faj közöttük. Eza állomány, könnyen hasadó puha faanyagot szolgáltatnak az ember számára. Legtöbbjük erdőalkotó, de változatos, impozáns lombkoronájuk miatt sokféle ültetik utak mentén, utcákon, parkokban. /Csak a pincéit a Duna felé sorakozó "jegenye" nyárfasort ajánlanám, amely lombos és zúmarával megrakódott állapotában is lenyűgözi az arn stétlót. Kár, hogy a fél évszázadnál idősebb példányok közül többet ki kellett vágni előrehaladott koruk következtében!]

A fűz e k: rovarmegporzódásuk, mivel barkáik édes nektárait szivesen keresik fel a télen kifejezett rovarlétogatók. Rügyeiket egy pikkelylevél borítja. Leveleik rövid nyelűek, lándzsásak, de kerekded formájúak is akadnak közöttük /pl.: kecskefűz/. Fájuk világos /többnyire fehérlők/, könnyen hasadó. A kora tavaszkor meginduló nedvkeringés idején a hánccs - egy kis tétgetés, tenyérsoadás hatására - könnyen elválk a fűrészről. E tulajdonságukról bizonyára sokunknak van kellő emléke a fűzfűsp készítő gyerekkorból. Néhány közülük igen hajlékony, szivós /ld. kosárfűz/, ezért kerítésfo-

ratok, kosarak, halászeszközök /csónak, varsa, vize/, gyümölcsaszártók készítésére kiválóan alkalmas. Szalicin tartalmuk miatt régebben élénkítőszerként, reumás bántalmak ellen használták a gyógyszerzatban.

Többnyire az állandóan nedves talajt kedvelik, ezért a folyók, tavak partján, valamint a mélyben fekvésű egyéb társzűneken találkozhatunk velük. Gyors növekedésük miatt hamar benépesítik a kékzöld homokzónákat, parti sávokat. Könnyen képződnek rajtuk járulékos gyökerek, amely sajátosságát a nagyvízkor "szakállasodó" törzseken, ágaikon, illetve a vessződugványokon tapasztalhatunk.

Az alább felsorolt fűzfajoknál a legjellemzőbb jeleket jelezni csupán, amelyekről azok könnyen felismerhetők. A zárójelben szerepeltetett társnevek, ill. szinonimák egyben jól jelzik, hogy az egykori névadóknak milyen bélyeg lehett a fontos a névadáskor.

Gyakoribb fűzfajok:

E-1. aranyszőzű fűz /Salix alba ssp. vitellina/: a levelek felszíne zöld, míg fonákja szürkés. Barkáik együtt fakadnak a levelekkel.

E-2. babérfűz /S. pentandra/ - borostyán, keserű-, ötporzós fűz/: porzóik 5-telével állnak, kissé ragadósak. 3. cinege fűz /S. rosmarinifolia/ - rozmarin-, serevény-, gyöngybarka f./: a legkisebb termű, alig 1 m-re nőve cserjeszerű fűzfélé. Barkája rövid, gyöngyszőrű.

E-4. csigolyafűz /S. purpurea/ - bíbor-, bíborkérgű-, sár fűz/: a portokok eleinte vöröslők.

E-5. csöregre fűz /S. fragilis/-törékeny-, Éva f./: 15 cm-re megnövő, fényes felszínű levelei tömren mirigyekkel. A "törékeny" jelző találat!

6. fehér f. /S. alba/- ezüstös f.: igen magas törzsű, környékünkön leggyakoribb.

7. füles f. /S. aurita/-szállya f.: rövid barkájú, alacsony cserje.

E-8. hamvas f. /S. cinerea/-rekettye f.: cserjeszerű, lehántott kérge alatt bordázottság figyelhető meg.

E-9. kecske f. /S. caprea/ - leány-, pálmá f.: bokorszerű, legzsebésebb levelű füzűfajunk

E-10. kosárkötő f. /S. viminalis/ - kosárfonó-, köt-, kender-, nemes f.:

keskeny, hosszú levelű faj.

11. Lambert f. /S. purpurea ssp. lamberti-ana/

E-12. mandula f. /S. triandra-mandulaeleve-10., háromporzós f.: 3 porzósziálás, pikkelyesen szakadozó, szürke kéreggel

E-13. parti f. /S. elegans-cigle f.: legkeskenyebb levelű faj.

Ültetett füzük a babiloni és az európai szomorú füz. /előbbi barna, utóbbi sárga vesszővel/.

Az E-betűvel jelölték endémikusak, a 2. és 3. sorszámúak védettek.

Szűkebb körkörtükön az 1, 4, 5, 8, 9 és 12. sorszámúakkal találkozhattunk.

N y á r f á k: leveleik hosszú nyelűek, széles levéllemezük szíves vagy tojásdad alakú. Rügyeiket 2-4 pikkely borítja, amely legtöbbször ragadós. /Biztosan valamennyiüknél megtörtént már, hogy rügyfakadás után, a járdán sétálva cipőnk talpára ragadtak a lehullott rügypikkelyek, amelyek lakásunkban tanúsították a történekről/. Barkaik lecsüngők, 8-30 porzósak /füzeknél e szám 3-5!/. Szélel porzósának. Puha fűleket a fűszekhez hasonlóan használják fel: fűmérlemezsek, ládák, fapapucs talpak, klumpák /fűpökök/, a "csomós" példányokból rajzolatos asztalok, teknők készíthetők. A papírgyártásnak is fontos alapanyagai, s mivel fűjük lassan ég, a gyufaipar is használja azokat. A terebélyes, nagyterműű fűjüket /pl. kanadai nyárfát/ tanácsos legalább 25-30 méterre ültetni a víz- és esatorna-hálózatól, mivel az intenzíven növekvő gyökerek károsíthatják azokat! Sajnos, gyakran láthatunk városunkban is "mege-melkedő betonjárdákat", amelyek jelzik, hogy a telepítők nem számoltak nyárfáink e tulajdonságával! Bár szeretik a vizet, a kimonodottan szárazabb homoktalajokon is jól felhasználhatók azok megkötésére /fehér és szürke nyár a legalkalmassabb erre/. Lombatlan téli fűknek - főként a kanadai nyárnál - gyakran már messziről látható a rajtuk meglepetésszerű felülkötődő, gúmbyszerűen elhelyezkedő fűgöngy. /Félélősködőnek azért nevezik, mert szivógyökereivel a fűszálból szerzi a vizet oldatkot, a szerves produktumait zöld leveleivel állítja elő./

Legismertebb nyárfajok közelebről:

E - 1. fehér nyár /Populus alba/ - ezüst ny.:/ terebélyes levelűk fonáska ezüsthéj, kérge is szürke.

E - 2. fekete nyár /P. nigra/- levelei fonáska és felszíne is sima. Törzse szürkésbarna, mélyen bordázott.

3. jegenye ny. /P. nigra cv. Italica/ - jegenyefű, topolya fa, olasz nyár:/ a fekete nyár karcsú, oszlopos, sorfűknek ültetett fűtája.

4. kanadai ny. /P. x canadensis/: az európai és az amerikai fekete nyár hibridje. A mesterséges nyárasok uralkodó fája.

E-5. rezgő nyár /P. tremula/: kerekded leveleivel nyelje lapos, ezért a legkisebb fűvallatra is sajátos rezgő mozgást végeznek a levelek.

E-6. szürke nyár /P. canescens/: halvány-szürke kérgén sötét, rombusz alakú repedések találhatók.

7. tiszaháti ny. /P. nigra var. thevestinana/ - afrikai ny.:/ sima, fehér kérgű, jegenyeterműű változat.

/Megjegyzés: az 1, 2, 5, 6. sorszámúak endémikusak /E/. Városunk környékén az 1, 3, 4-es fajok a leggyakoribbak/

dr. Laki Ferenc

A MEGYEI KÖZGYŰLÉS BAJAI DÍJAZOTTJAI

A Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés Kecskeméten, március 14-én tartott ülésén átadta át a gyűlés által alapított kitüntetések az 1995-ös évre.

BÁNÁTI TIBOR "Bács-Kiskun Megyei Közművelődési Díját",

KÓHEGYI MIHÁLY "Bács-Kiskun Megyei Tudomány díját",

DR. RADVÁNSZKY ROZÁLIA, "Bács-Kiskun Megyeiért Díjat",

SASSNÉ ANTAL GABRIELLA "Bács-Kiskun Megyei Ifjúságának Neveléséért Díját",

VÉRTESY LÁSZLÓNÉ "Bács-Kiskun Megyei Sport Díját"

vette át.

Dr. Gál Zoltán

A bajai

Liszt Ferenc Kör rövid története

II. rész

A Liszt Ferenc Kör szívet, lelket melegítő történetek jeles lapja, amikor a kör Bartók Bélát vendégül látta. Az előzményekről, a meghívás körülményeiről biztosan már soha nem fogunk megtudni. Amíg feltételeztük, hogy Bartókot a híres bajai származású hangversenyrendező, Kun Imre hívta volna meg, az ember-gyűlöletben - e pillanatban csak én emlékszem erre - egy hangszalag találhat. Ezen Kun Imre elmondja, hogy a hangverseny időpontjában még nem is ismerte a művészt. Valószínűbb, hogy a meghívásra Flóré Lajos ún. liceális előadás szolgáltatta az ötleter. Egyébként a hangversenyre - mely Baján, mint látni fogjuk, rendkívül visszahangot kellet - köztve jömagban hívtam fel f. Bartók Béla figyelmét, aki szintén nem tudott róla. Így viszont szereplései ajgáról szóló könyvében.

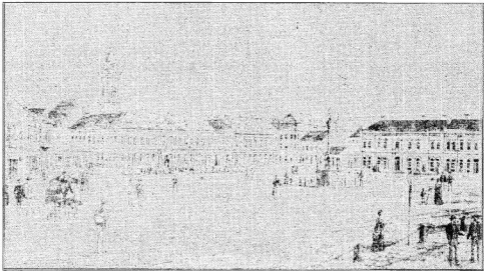
A Bajai Újság 1928. április 1-jei számában a következő előzetes jelent meg: "A Liszt Ferenc Kör hűvösi ajándéka. Az igaz hangversenykedvelő közönység számán különb atnáknál nem hozhatott volna az eseményekben túlléptül gazdag zeneelvd: Bartók Béla elfogadta a Liszt Ferenc Kör meghívását, és hűvösi hétfőn Baján fogadjuk a legnagyobb magyar zongoraművészt és zeneszerzőt. Március 11-én érkezett csak hazza Amerikából, ahol déliasi munkát végzett a modern magyar zene ma már világszerte elismert és ünnepelet mestere. ...Jelenleg Kölnben szerrez diadalt a magyar géniusznak, április 9-én pedig a Liszt Ferenc Kör vendége lesz. Talán nem túlzás, ha Bartók Béla bajai hangversenyét fordulópontos eseménynek tekintjük városunk zeneéletében."

A hangversenyre április 9-én, hűvösi hétfőn került sor a Nemzeti Áma Duna/ Szálló a Sugovica-partra néző - később lebontott - nagyteremben. A halgatóság soromból ma már csak ketten élnek: Börtész Jenő mérnök és Pécselt Acházt Imre nyugalmazott iskola-igazgató, mindketten kitűnő muzikusok, akik akkor diákként a terem rendezésében is segítőköztek.

A koncert műsorát pontosan tudjuk - Acházt Imre Bartók által dedikált meghívóját magában is láttam -, ez azonban inkább a zeneudomány, mint a város művelődés történetének tárgykerébe tartozik. A fogadatlás azonban közérdeklő. A Bajai Újság 1928. április 11-i számában idős Éber Sándor festőművész - maga is kitűnő zongorista - lelkesen méltatta Bartók művészetét. Jellemző a cikk címe: "Fényeszőr a magyar éjszakában"

folytatás a következő számban

FŐTERÜNK A SZENTHÁROMSÁG-SZOBORRAL

Fő-tér Baján torn. után rajzolta Slowikowski A. 1872. — Fényképezte Fischer M. Baján

A három oldalról a neoreneszánsz stílusú városházával, továbbá klasszicista, eklektikus és romantikus műemléki, műemlék jellegű vagy városképi fontosságú, tetszetős épületekkel is körülhatárolt, majdnem négyzet alakú, széles közterünk nyugati irányban lévő oldala nem zárt. Teljesen nyílt. Így egyedülálló rálátást enged a Sugovicárn és a partjától távolabbi szabad természetbe is.

Városunk egykori jelentős építész és főmérnöke, Nagy András, önkéntlenül Velence terével hasonlította össze. Kisvárosunkról írt vallomásában már "bácskai Szt. Márk tér"-nek nevezte. A szokásostól eltérően kialakított szépséges térségünk jelentőségét túlhangsúlyozva, néha napjén egyesek ma is a velenceihez hasonlítják. Nem csoda, ha ilyen létszeri összevetés hallatán a szülővárosuk iránt elfogult szeretetet érző bajaiak némelyikét kellemes érzés tölti el. De ne lohadjon senkinek a kedve olyanféle értékítélet miatt, mely szerint a hasonlóság úgyszólván csak abban van, hogy a lenyűgözöen meszerző térnek is három oldalát sajátos stílusú paloták övezik, a negyediket meg a tengerből.

Mindazonáltal Szentháromság térünk rendkívülisége csodálatot kelt, példáulan

hazánkban, s a bajaiak sokasága számára kétségtelenül a terek legszebbjének bizonyul.

Az egykoron macskaköves, jelenleg kocka alakra faragott, világoszürke, gránit utacövekkel kirakott, monumentális hatású főterünket, két közlekedési útvonal metszése osztja négy fő részre. A két út egymást keresztező találkozásánál áll Baja történeti múltjának egyik legrégebbi, pótolhatatlan, késő barokk stílusú műemléke, a Szentháromságoszlop.

A meggyógyulásokra tett fogadalmak teljesítéséeként, újabb súlyos bajok megakadályozása érdekében - főként Mária tiszteletére - már a XVII. század végén kialakult egy szokás az Osztrák-Magyar Monarchiában. Fogadalmi emlékként, kőből, fából vagy más anyagból, főleg köztereken, különböző egyházi emlékműveket állítottak. Így jöttek létre például a szabadban álló sajátos mivoltú Mária, Nepomuki Szent János, Szent Flórián és kálváriai kőszobrok, valamint a Szentháromság emlékoszlopok. Ez utóbbiak felépítési módja általános szokás szerint, többnyire háromszög vagy négyszög alaprajzú, lépcsős talpazattal kimagasló, felfelé keskenyedő kőoszlop /obeliszk/, amelynek alacsonyabban lévő ré-

szén az apostolok, vagy az úgynevezett segítő szentek ("pestis szentek") szobrait - pl. Szent Sebestyént, szent Rókusét -, vagy a magyar szent királyokét helyezték el. Tetején pedig a megszemélyesített Szentháromság egységét kifejező jelet: az Atyát, Fiút és felettük a gámbu képében ábrázolt Szentlelket.

Amikor Erdély felől kiindulva 1709-ben kitört az 1714-ig tartó országos pestisjárvány, ilyen fenyegető veszedelmek elhárítása érdekében tett fogadalmak gyakrabban előfordultak. Nemcsak városokban, falvakban is, a templomokat alapító, azokat fenntartó s kiváltságos jogokat élvező kegyurakon és a főpapokon kívül a települések közössége is készített közadakozásokból egyházi rendeltetést emlékműveket, szobrokat. A tehetsébbek külföldi, híres szobrászoktól, kőfaragóktól, valahonnan ideszámazott, Magyarországon telepedett kiváló mestereiktől rendelték meg kivitelezésüket. Mások szerényebb tudást, céhes keretek között dolgozó mesterek tisztas átlagjelöltésű nyelvei is megelégedtek, munkájuk megfelelt a korának egyházi, nemesi és polgári igényeinek is.

A XVIII. század első felében erősödő egyeduralmi hatalom buzdogn igyekezett

minden megtenni azért, hogy kellő mértékben növelje a hitbéli és alattvalói hitet. Pártfogolta az egyházművészetet. Az egyház és az abszolútizmus hatalmának pompás megjelenítése volt a virágzó barokk stílus. A vallási jellegű műalkotások és a vallásos emberek szorosabb kapcsolata kerültek azzal, hogy a települések közterein is elhelyeztek egyházművészeti alkotásokat. Így azok a hívők szemel előtt állva, napról-napra intő példaként figyelmizettek istenfélő, kegyes viselkedésre, alattvalói alázatára.

Ilyen, elődeink által emeltetett hálaadó, valamint járvány pusztítására emlékeztető vagy vallási tisztelet érdemlő személy emlékére, azonkívül a Szentháromság tana ábrázolására szolgáló építészeti, szobrászati műalkotások Magyarországszerre találhatók.

A Múzeumok és Műemlékek Országos Központja által 1951-ben kiadott, Baja városképi és műemléki vizsgálatát címet viselő dokumentum fűtérnk műemlékéről röviden ezt az értékelő feljegyzést rögzítette: "Szentháromság oszlop 18. század közepe, talpazatán 1881-es évszám megajítására vall. Széles talpazatán, külön-külön kis talpazatokon a 4 apostol szobra, közöttük emelkedik a nyolcszögletes pillér, rajta a Szentháromság szobor."

Haroos István írásos összeállítás szerkesztő Baja város történelmi emlékei-nyek kataszteréről, műemlékeinek jegyzékéről 1881-ben. Ebben írta: "Szentháromság szobor /műemlék/ XVIII. század. Helyreállította Dunaiszky Lőrinc 1881-ben. Helye: Béke tér. Leírása: Későbarokk, homokkő szoborcsoport."

Az egyházi jellegű műemlékre a város által elhelyezett márványtáblán olvasható az alábbi elgajított szöveg: "Barokk, XVIII. század közepe tárgyán készült. 1881-ben felajították. A 4 apostol között emelkedik a nyolcszögletes pillér, rajta a Szt. Háromság csoportozata."

A Magyar Hirdető Vállalat Bajai Kirendeltsége által kiadott városismertető füzetben írta dr. Solymos Ede: "A tér közepén látható Szentháromság szobor a nagy pestisjárvány emlékére készült a 18. század közepén."

Egy gyermekkor és egy kisváros emléke című, 1973-ban megjelent könyvében Major Máté, az építészettörténet bajai születésű, Kossuth-díjas professzora többek között ezt írta a térről és a szoborról:

"A három térfal és a korzó között terpeszkedett a kissé szabálytalan négyzetes, hatalmas, a maga nemében páratlan alföldi váróter. Szépsége a tér eredeti adottságaiból származott. Sajnos ezekből az adottságokból egyeseket kiirtott a nem mindig eléggé átgondolt "fejlesztés". A tér közepén áll ma is a XVIII. század közepeán készült Szentháromság-szobor, mintegy megjelölve a tér súlypontját. /Az utóbbi években buzgó helyi purifikátorokl ezt is ki akarták telephetni, szerencsére nem sikerült."/

Itt említem meg az öröklött adottság pusztításának, a régi emlékek írtásának egyik példáját. A nyári korzót a tér többi részétől elválasztó, fényesre csiszolt, vörösmárvány tartóoszlopok közé rögzített, rögméretű, hosszúkás alakú, szépen megmunkált, egymásba kapcsolódó láncszemeinek sorát az ötvenes években leszedették. Hullacékként leadták újrafelhasználásra egy vasgyújtási verseny keretében. A patinás láncfűzért jellegetlen, betonoszlopok közé húzott vascsővel helyettesítették.

Flach Pál 1974-ben kiadott könyvecskéjében említi, hogy egy 1748-as Canonica visitatio szerint Bajának már volt egy Szentháromság szobra. De hogy ezt mikor állították fel, az nem ismert. Ebben a kiadványban szóba hozza az 1830. évi Canonica visitatiót is, amelyről dr. Rapcsányi Jakab Bajáról 1934-ben kiadott monográfiájában írásba foglalta, hogy az 1830. évi június 8-án és következő napján megtartott egyházi ellenőrző vizsgálat is között latin nyelven tényeket az egyházi emlékirtről. E szerint a Szentháromság szobrárt a város lakossága állította 1830-80-1750. évben, vagy legalábbis annak táján. A város közpénztárát terhel annak fönntartása. Ki volt alkotója, nyoma nincs. (A szöveg így jelöli a szoborállítás feltételezett évét, hogy az 1830 esztendő vizsgálati évből kivon 80 évet, amely az 1750-es időponttal egyenlő, tehát 80 évvel azelőttire datálta létesítését, amikor a mai városháza Grassalkovich tulajdonába került.)

Flach Pál előbbiekben említett munkájában írja: "Talán szabad ezen két időpont alapján megállapítanunk, hogy a szobort röviddel 1748 előtt állították fel. Ennek a gondozására a városi költségvetést kötelezték. A szobor 1793-ig a Tanácsház előtt vezető utcán középült állt. Balla Antal 1772-ből való nyilvántartásában az állóhely felismerhető." A könyvében megjelentetett - szerintem leegyszerűsít-

tett - rajzolaton ez az "állóhely" valóban látszik, a Grassalkovich kastély tére néző fő nézetének mai főbejárata és az épület jobb felőli szakasza között. Szorosan a főhomlokzat mellé rajzolva. A bajai múzeumban állt és Balla Antal városi mérnök által 1772-ben készített eredeti - hitelesebbnek tekinthető - várostérképen középpélt, és már a jelenlegi helyén is jelölve van a planctér közepén. A városágnak mindenben megfelelő, apró részleteket is feltüntető rajz hiányában, ezért aprólékos pontossággal ma még a régi helyet nem tudjuk megmondani.

Flach Pál 1793-ra rögzíti áthelyezését eredeti helyéről a hetipiac közepére. Kifejti, hogy ugyans 1882-ben egy ma is álló "igen díszes" Szentháromság szobort állítottak, melynek költsége 2.900 forint volt, amelyet főleg a lakosság viselt. Ugyancsak Flach Pál említi: "1769-ben a város és a földesúr között tárgyalások folytak, hogy a restaurálás folyamatba kerüljön, de a munka befejezéséről nincs adatunk."

Ezekből a leírásokból elég sok információ szrevezhetünk teünköl, műemléktünk-ről. Nincs adat arról, hogy pontosan mikor épült, ki volt létrehozója, mert erőt az egyházi rendeltetésű köztéri szoborról meg a bajai ferencesrend szerzesetek által 1649 óta vezetett kolostori krónikában /Historia Domus-ban/ - amelyben néha pontosan vélt városi eseményeket is feljegyeztek a szerzesetek - sem található említés, de minden bizonyval a barokk stílus magyarországi virágzásának korában.

Azt már tudjuk, hogy eredeti helye nem a mostani volt. Egy 1793. február 23-án keletezett, 21 pontból álló folyamodványokat tartalmazó írt, amelyet a város földesúrhoz, Grassalkovich Antal herceghez nyújtott be Baja város községe, is bizonyítja ezt. Az ügyiratot Bükky Gábor, Bács megye esküdtje és megbízottja, valamint Vojnits Antal nemes, Bács megye törvényszéki bírja fogalmazták meg a város részére. Első pontja - amely nyelvilleg régies és nehezebben érthető - érdekessége miatt szó szerinti közlése érdemes.

"Folyamodvány a privilégizált Baja város részéről Méltóságához.

Mostan a Pinczón lévő S.Háromság Statuájá előbbeni helyről lett translocatio-jas miatt sokakban meg tsoncult a Műgóság' Urságj által előbeni státusában tétessik' és reparáltassák'."

S.Háromság Statujáját az Uraság az utca közepéről, mint Lába alatt való helyről a piarcs közepére vittetven maga költséggel fel is álltata, hogy ott térsébe helyes leheszen tisztelendő, melynek' meg újításáról már rendelkezés is meg voltak' tételvé, de a Város még tsak' a kerületet sem akarja meg igaztatni, melyet az Uraság tiszántalot, melynek' reparatájára, ha a Város' az Uraságot kinszerfieni akarja nem difcultaltatik'8, de az Uraság is azon a helyen, a bol a régi Status állott, már most ott lévő házat kifizetven Vendégfogadót építtet, melyet Arendában9 adván 300 f. Succesive10 többet és érette Eszendeig meg adnak'."

Az 1709-ben kezdődő pestisjárvány Baján is nagy pusztítást végzett, amelyet az 1739. évi még súlyosabb követett, s a pestisveszedelem még 1897-ben is fenyegette a várost. A Rapcsányi-féle monográfia tudomásunkra hozza, hogy a Rókus temető kápolnája 1739 után, a nagy pusztítás pestisjárvány megszűnté nyomán készült a város fogadalmára. Ideiglenesen és egyszerűen még 1739-ben felépítették, az őstök fogadalmát újáépítésével csak 1795-ben teljesítették. Feltehető, hogy a Szentháromság építményét is valamelyik pestisjárvány emlékére emelték. Eredetileg tehát a pestis emlékek megőrkítő szobrászati alkotás a kastély előtt állt. Nem tudni, melyik évben helyezték át régi helyzetéből a maiba, de Flach-féle 1793. évi adat és az ugyancsak az évből idézett folyóadvány elég hiteles forrásnak tekinthető.

Minden valószínűség szerint eredeti állapotában alacsonyabb volt, és a közsétek is akkor kerülhettek rá - vagy talpazatáról feljebb emelhettek, egy festőlebb elrendezésével -, amikor elfoglalta mai helyzetét. Másóvá állításával megcaconkult, javításra szorult, de nem kerülhetett eredeti állapotába. Felújítását Flach Pál az 1882. évben határozza meg. Hitelesebbnek tekinthetjük a talpazatán lévő, restaurálású jelző, ma is jól látható 1881-es évszámot.

A Türr István Múzeum őriz egy főtéri rajzról 1872-ben készített fotográfiát. A képen - amennyiben alkotója a részek harmonikus méretbeli viszonyait arányeltolások nélkül rajzolta meg -, a mai állapotához viszonyítva látható, hogy nem volt lépcsős talpazata. Egyszerűen szerkesztett, geometrikus formájú díszítőelemekkel ellátott, négyoszlopes lábazatú ködfődjé az utcaszínthől emelkedett ki, alacsonyabb volt. Négy barmán helyez-

kedtek el a köszobrok. A valószínűleg Máriát ábrázoló kisebb méretű alkotás mai helyzeténél alacsonyabban állt. A felfelé nem keskenyedő, henger alakú köszoblop tetején helyezték el a Szentháromság eszméjének ábrázolását. Egyszerű vaskerítéssel vették körül, amelyet később díszesebbre cseréltek, de azt is lebontották. A rajz érzékelteti, hogy nem jellemezte a barokk stílusból eredő díszítőelemi formák látványos gazdagsága, de nem bonyolult építészeti keretével is testesítő volt megjelenítése. A rajztól eltérő formájú, 1881-ben kialakított alakzatát is a szerkesztési elemek egyszerűsége és díszítményének szűkössége jellemzi. Nem történt említés arról, kiket ábrázolnak a pillérekén elhelyezett, üledékes köztetből könnyen kifragható alakok. A műemlékre állított négy evangélistát gyakran ábrázolják együtt. Egyéni ismerettségjelek alapján azonosítani lehet az apostolokat. Közös bennük az ókori típusú állózet: hosszú, ingeszerű alsóruha, tunika/ és paistá /pallum/, valamint attributumai: a könyvtekercs és könyv. Szimbólumai ábrázolásának forrása az Úr trónját őrző négy élőlény - angyal /ember/, oroszlan, tulok /okor/ és sas -, amelyeket az egyházatyák hozzrendeltek a négy evangélistához. A szobrokat alkotó ismeretlen mester az evangélisták egyedi jelképeit is kifragatta, így tudjuk, hogy a négy apostol - előbb említett jelképek sorrendjében - Máté, Márk, Lukács és János. Előlső oldala felé fordulva láthatjuk, hogy balról áll Máté /jelenleg letörtött fejfel/, jobbról János alakja. Háttul, nyugati felén, balról Lukács, jobbról Márk szobra. Felettük helyezték el a Mária-szobrot. Legfelül van a Szentháromság: az Atya /szózat az égből/, a Pá /aki megkeresztelkedik/ és a Szentlélek /gaiban alakjában, a belőle kisugárzó fény sugarakkal/.

Szóltam már arról, - hogy Major Máté szóhasználatával éljek - egyes helyi purifikátorok az utóbbi években ki akarták telepíteni mostani helyéről. Nem tudni, hogy az utóbbi éveknek mely időt gondolta, de ez nem sikerült, mert sokan szembeszálltak ilyen torz elképzelésekkel. Nemcsak az ötvenes években merültek fel ilyenféle gondolatok /pl. a tér teljes parkosítása stb./, hanem régebben is. A városi számvéveszték 1925-ben javasolta a főtérhez kötődő emlékmű másóvá helyezését, hogy helybe a hősök szobra kerülhessen. Ennek a bántó elképzelésnek forrása az volt, hogy az orszá-

gos Emlékmű Bizottság a városához intézett leiratában sürgette az első világháborúban hősi halált halt katonák emlékének megőrkítését, rámutatva arra, hogy az országban ezt már majdnem minden településen megtették. Az elképzelések között szerepelt a Csarnák tér környékére való helyezés, de felemlítet, hogy a Tóth Kálmán szobrást áthelyezik szőlősház közelébe, és annak helyére állítsák.

Abban az időben az egyház kezeldésbe adott szobrot a belvárosi plébánia gondozta, a hozzá tartozó területtel együtt. Beegyeztetés nélkül áthelyezés lehetetlen lett volna. Így jogi, másrészt kegyeleti és nem utolsó sorban esztétikai szempontok is amellett szóltak, hogy hagyják érintetlenül. A kelőben át nem gondolt ter vellen az elhárítási akciói sikerrel járt. A Padányi Gulyás Jenő, Miskolczy László és Miskolczy Ferenc által tervezett első világháborús, téglalap alakú, 25 méter magas budakaljai féméres színd, kőlapokkal burkolt - kard díszítéssel és fölirattal ellátott - modern emlékművet a Déri kertben helyezték el, és 1933. október 12-én fel is avatták. Ettől kezdve az 1924. évi XIV. tc. szerint - mely minden év május utolsó vasárnapját a hősök emlékműnépének nyilvánította - az ehhez kötődő ünnepeket ott tarthaták.

A Szentháromság-szobor maradt a térnek azon a részén, amelyet elfoglalt, ahová való. Továbbra is ott rendezhették meg az egyes egyházi ünnepeket, mint pl. istentiszteleteket Szentháromság vasárnapján bunyevécul, úrnapián magyarul, és az egyik ezt követő vasárnapon németül. Az egyházi körmének is kapcsolatban maradhattak a térrel és a szoborral. Közöri emlékeztetés, egyházi jellegű, szoborcsoportozás műemlékünk építménye sok viszontagság után szerencsésen megéri a városos nyilvánítás 300. évfordulóját is. Legsürgősebb feladat lenne Máté apostol leestett fejének visszahelyezése. A közlelebb és távolabbi teendő teljes restaurálás és környezetének - a Szentháromság térnek - hosszú évek óta házott-halasztott felújítása. Köveztetés cseréjére voltak igények. Elkölösítettek e célra pénz, zombori kövezéssel is tárgyaltak a munka elvégzéséről. Új burkolattal való ellátású a városos nyilvánítás évfordulójára ígérték. A tér egyik oldalán lévő jellegtelten, oda nem illő földszintes épületek emeltesre cserélése is szóba került...

A KÉPVESELŐ MÉSZÁROS LÁZÁR

Az elődeink közadakozásából létesített, a történelmi városrészben álló emlékmű névtelen alkotója nem lehetett jelentős művészetiségű. A rendelkezésre álló édesvízi mézsköböl, képességei szerint, jó formaképzéssel, egyszerű architektonikus arányok alkalmazásával, disztintív módon nélkül szerkesztette meg posztumenitumát, amelyen az oslapot és szoborportazatot elhelyezték.

A homokkő adta lehetőség korlátai között, a képzelet által barokk stílusban teremtett, tetszetsző szoboralakjai jól megfelelnek kora székletének igényeinek. A műemlék formája kisebb-nagyobb mértékben, legalább háromszor változott. Sem áthelyezésekor, sem átalakításakor nem tartották meg eredeti állapotát.

A mostani időre szobrainak lázává vált darabjai sorra leválnak, omladoznak. Szemléltető összehátasában, orlatang szobrászati alkotásai láttán is még kielégítő módon gyönyörködhetünk - az építmény művészi megoldásának formájával együtt -, de pusztulásának rohamos folyamatát meg kellene akadályozni.

Méltánytalanul ellenséges, féltékenyülé építészeti örökségünk: monumentális főterünk és közepén álló közteri műemléknek méltóbb megbecsülést érdemelne, hogy megérhesse a következő évszázadot is.

Bánáti Tibor

Jegyzetek:

- 1 Purifikátor = erkölcsösz
- 2 Paul Flach: Zur entstehungsgeschichte der Deutschen Pfarrei und Pfarrkirche von Baja, sowie der anderen Pfarreinen, Kirchen, Kapellen, Friedhöfe und Statuen, der in der nordwestlichen Batschka /Ungarn/ befindlichen Stadt. /München, 1974./
- 3 Canonica visitatio = /kánoni látogatás/ A megyés püspökök kötelessége egyházmegyéjüknél végiglátogatása, azaz vizitációja.
- 4 Státus = szobor
- 5 Translokáció = áthelyezés
- 6 Státus = állapot
- 7 Reparáció = javítás
- 8 Diffikultás = nehézség, akadály
- 9 Árenda = haszonbér, bérlet
- 10 Szüksesszive = főkötevény, fokozatosan lépésről lépésre

1.

Az 1848-as áprilisi törvények minőségű változat hoztak az ország törvényhozásiában is: az V. törvények határozata értelmében a rendi törvényhozási a képviseleti váltotta fel. Bács megye eszerint a korábbi két követ helyett tíz képviselőt küldhetett, ezen belül Baja /istván megyével/ önálló képviselöt kapott. A választókörök előlépő polgárok egy része elismerésének és hálaéjének nyilvánításaképp e törvények alkotói, most már minisztereket, jelölték képviselőjének. A példa kedvéért: Kossuth Lajos Ö /kötötték van a bacsalmási terület/, Szemere Bertalan három, Batthyány Lajos két helyen is elnyerte a szavazók voksait.

Baja szabadalmas város központi választmánya 1848 júniusában 706 választó-i képességgel rendelkező polgárt vett látszóba, a város akkori lakosságának 4,68%-át. Most ne vitassuk, hogy ez - a hasonló nagyságú településekhez viszonyítva - sok vagy kevés. Egy valami mindenképp megállapítható: az önálló képviselet, a nemzeti és patriciusi kiváltságokkal nem rendelkezők szavazati joggal való felruházása - önmagában is pozitív fordulat.

A jeles nap, 1848. június 23-a a Közlöny korabeli tudósítójának szavaival - anélkül jött el, hogy "magunk között legkevésbé is meg hasonlítottunk volna". Az egység szép megnyilvánulásának tekinthető, ahogy e város első képviselőjét megválasztotta. A választási gyűlés előkének megnyitóját követően a megjelent választók "egybehangzó felkiáltásban nyilvánult közakaratát" Baja szülőitének, Mészáros Lázár /1796-1858/ hadügyminiszternek szavaztak bizalmat.

2.

Indokolatlan lenne Mészáros Lázár, a független, félelős kormány hadügyminiszterét fordalmának állítani be.

Előtte, anyai kortársához hasonlóan, a francia forradalom véres rémképe lebegett. Ne csodálkozzunk tehát, hogy megjelölésen idegenkedett a forradalom új intézményeitől is: "Az Isten engem... kevésbé teremtethet magas hivataloknak - olvasható emlékirataiban - ... mert nálamnál senki sem gyűlölte jobban vagy nem szenvedette a népszerpörtzást, a képviselet, beszédet stb.". E kötelességszerű töresztést volt, aki elfogadta a nem kért miniszteri tárcát, és vállalta szülőföldje képviseletét - a forradalom és önévédelmi harc utolsó percéig. Az 1848-as nemzedék ilyen személyekből is állt...

Mészáros Lázár - a fentiekből következően - kettős minőségben vett részt a törvényhozási munkájában: egyrészt a Batthyány-kormány minisztere, másrészt megválasztott képviselő. Mindkét beosztással együtt járt a nyilvános szereplés kötelessége. A honatyáktól elvárt szónoki képességétől túl sokat maga sem tartott; a parlamenti csatározásokban - saját megítélése szerint - inkább a "hallgató", mint véleményező szerepet" vállalt. Közben úgy belatult a szerepébe, hogy szinte korlátlanul tudott volna improvizálni, és helyül-közül "nem rossz, rövidbör beszédekbe tartani". Nem éppen lebecsülendő fejlemény, hisz korábban Bács megye ezredesnek katonai pályán nem igen volt alkalma nagyobb közönség előtt szerepelni. Ennek köszönhetően fellépése a képviseletében nem tekinthető sikertelenségű; sőt az országgyűlésnek "sajátos, annyira eredeti, az egész háztól tisztelt, a közönség által kedvelt hőse lett" - írta róla 1867-ben Szokolyi Viktor.

3.

Mészáros Lázár 1848. augusztusi délvédelmi hivatalos útjának volt egy sajátosság mozganata. Visszatérő jövet ugyanis - a miniszterterek közt is egyedülállóan - alkalmat keresett szövetségével megjelentő találkozásra. E vizitnek természetesen személyes, családi indítókka is volt. Hat év után látogatható testvérbátyjához Pacsere, "hét szilvafa-féle közirtokaságába".

Bajdra augusztus 13-án érkezett "képviseletivel beszélendő". A városi házin körülbelül százötven választópolgár volt kíváncsi képviselőjüket "politikai hivatalására".

Ez történetesen az alkotmányhoz való ragaszkodást jelentette, valamint küzdeni mindenkivel, aki annak "ellenes lenéne". A bajaiak bizalmatöl megerősödve /váltasztóm meg levén elégedve/ augusztus 18-án gőzhajón utazott vissza Pestre.

Mészáros Lázár 1848. augusztus 27-én indult - ismét Baja érintésével - második délvédelmi útjára. Szenttamás újabb, sikertelen ostromát követően, visszafutban a főváros felé, állt meg Baján /szeptember 27./, hogy választóit tájékoztassa a "mostani események tárgyában". Ez sem volt jellemző képviselői gyakorlat. A "derék bajai polgárok" türelme /mivel őket "hazafias érzelmek" szöflítani fel megbántás lett volna/, valamint a jó-és balszerencse között "egyszívű kitartásra" buzdította. Szülővárosától ezáltal nehéz szívvel búcsúzott: nyomozottok a szenttamási kudarc tényre; másrészt Baján értesít arról, hogy a fővárosban néphálat

végzett tisztársával és személyes ismerősével, Lamberg cs.kir. altábornaggyal.

4.

1849. április 14-e jelentős forduló a forradalom és szabadságharc történetében. Kosuthi indítványára az országgyűlés ekkor mondta ki a "hítszék Habsburg-Lotharingiai ház" trónfosztását. Mészáros Lázár megítélése szerint akkor, amikor hazánk barátai igen távol, ellenségei pedig igen közel vannak, nem célszerű "oly nagy elv" kimondása, amelynek messzire terjedő hatása lehet.

Április 15-én Mészáros sorsdöntő lépése szánta el magát. Képviselőiársai tudomására hozta, hogy a "kormányzással megváltozást nem szonostíthatja", szolgálatát a továbbiakban lehetetlenül vált, tehát a hadügyminiszteri tisztéről lemond. Arra kéri a Házát, hogy "kebelében őtet ezután csak mint bajai képviselőt tekintse". A képviselők - elismerve miniszteri ténykedését - érdemeit jegyzőkönyvben örökítették meg, valamint indítványozták altábornagyi előléptetését. Maga a kormányzóelnök, Kossuth Lajos - eddigi ellenőrzését félretéve - Mészárosnak buzgalmiért, hazafias önfeláldozásáért "a haza, a nemzet, a kormány, s a maga nevében" a legszivesebb köszönetét fejezte ki.

Az országgyűlés e gesztusa megnyugvással töltötte el Mészáros Lázárt: "Szép volt, hogy őt azért, amit tett - ami igen kevés volt -, azért amit tenni akart - ami valamiivel több -, s végre azért, mit nem tett - ami legtöbbször -, nemcsak altábornagyi rangra emelte, de még az egész honi katonai neveléssel is megbízta". A tisztelőzést Mészáros minden más felhatalmazásánál fontosabbnak tartotta: "Én ezen eszmével és annak embriójával együtt akarok a történelemben élni" - írta innárra az emlékiratában.

A képviselőiség terhe Mészárosot kevésbé nyomasztotta; mint mondta: boldog életet is élhetett volna, hogyha a "haza ügye is mentve lett volna". A szabadságharc folyamata akkor a "gyűzelmei stádiumában" volt, de a világosan látó, a jelzéseket elemezni kiválóan tudó katonát és képviselőt a "jövő rémképei eljlesztették". A szabadságharc hátralevő idejében Mészáros nem a kárpát altábornagyi státuszban, szívesebben "becsületlen képviselői szerepben" szeretett volna munkálkodni.

Csakhogy az elkövetkező három hónapban a szerepeket más rendező osztotta: a történelem. A nemzet élet-halál harcát vívta, így többször volt szükség az altábornaggyal Mészáros Lázárra, mint a bajai képviselőre...

Varsányi Péter István

BÉKASZERELEM

A déli harangszót a Nyéki-Duna partján hallgattam. A viros messze volt, egyetlen hírnemondójaként csak ez a hangot hozta szármán a szél. Ha aztán nem akad más dolga, lüdbörtésre borzolta a vizet, nekifutott a nádnak, és megbájt sűrűjében. Mit is tehetett volna? - erejéből nem futotta mára, csak harangszó meg virágillat hordozására. De ebbe is elfáradt, ezért nem kelt birokra a náddal.

A víztükör elámult, és a molnárták újra szívük szerint kergetőztek. A tavasz első napján korán indultam, jöszet a déli pihenő.

A Nyéki-Duna az ártéri erdő vadregényes holtága. A nagy folyó moostohagyverme, önállóanul elszakadva a hőmpölygő víztömeggől. Körtőlötte már új erdők serdülnek, s csak akkor derül víz alá, ha anjya kinyújtózik jégfelejtől örömeben.

Pihenőhelyem medre az idén bősegesen kapott bélést, olyannyira, hogy a szárvakok is kerültek inkább egyet, ha nem volt sürgős a dolguk. Hideg volt a víz, szárcsáknak, meg vadkacsáknak való.

Hallom is a helyke kacsamennyecskéket. Vidéman fűrdoznek a nádatorzcsák között. Aztán esetlen szármcsapásokkal emelkednek a levegőbe, hogy száz méterrel odébb bombaként sítvite újra vízre szálljanak.

Kinyújtózom, puhán ropog a nádörök, s mire az utolsó csigahéj is összetörik alattam, jölesz szenderegésbe süllyedek. Nem alszom. Jól hallok, hogy mégöttem motostzáll az avar, úgy, ahogy akkor szokott, amikor fideg vagy mókus járja. Óvatosan emelek fejem, nehogy gyanútan szomszédom megjeljen.

Nem látok semmit, csak hallom a hangot innen is, onnan is. Olyan hangot, mintha valamelyik levél alól parányi síp szólna. Magas, szép hangot. Nyöszörgésszerűt, majd halk szóhaja nyúló zene szól, mint ha erdei manók muzsikálnának.

Pedig nem azok - most már látom is -, nem azok. Az erdőből jönnek avarszinó, nehezen mozgó békák. Párosát. A nőstény nehezen cipeli a hímet. Az erdei randevu után indultak a víz felé. A petével telt has és a hím szorító ölelése csak vánszorogni enged.

Érdeklődésemre gyorsul az iram, a nagy békákat elemelkedik a ragadó levelekről. A cipelő egy-egy ugrásra is elszája magát. Ezek csak komikus próbálkozások, és csupán arra jök, hogy a nászutat komplikálják.

Szándékuk tántoríthatatlan. Mámorosan és vergődve is, de elémi a vizet, ahol majd eltűnik meztelenségük, és körülfogja édes örömetük az ölekezésben. De hosszú még az út. Mely szárvanyomok szakadékaik kell kikerülni, korhadó fatörzsek ingoványtalaján gyötrelmesen múlik az idő.

Az egyik pár tétován mereszti szemét egy odvas magaslatról. Nincs visszaút. A nőstény ugrik, de egyensúlyát veszítve oldalára dől. Fehér pókhasát, hideg combjait mutatja a tavasi napnak, miközben pája eltűnik a latakban. Az ölelésből így sem enged, és kivérja, amíg aszonnya talpraáll.

De nicsak! - közben kóborlóvag érkezik. A ventélyáns gally, de egyensúlyát veszítve oldalára dől. Fehér pókhasát, hideg combjait mutatja a tavasi napnak, miközben pája eltűnik a latakban. Az ölelésből így sem enged, és kivérja, amíg aszonnya talpraáll.

De nicsak! - közben kóborlóvag érkezik. A ventélyáns gally, de egyensúlyát veszítve oldalára dől. Fehér pókhasát, hideg combjait mutatja a tavasi napnak, miközben pája eltűnik a latakban. Az ölelésből így sem enged, és kivérja, amíg aszonnya talpraáll.

Nehéz megállni, hogy ne segítsek. De az intim harcban nem szólhatok bele, és különben is melyiktek pártjára álljak? Közben a nőstény megmozdul, és ez a váratlan lépés kibillent egyensúlyából a támadót. Feladja a küzdelmet, és szégyenlős ugrásokkal eltűnik a pocsolóiban.

Végre itt a víz, s a szerelmes út vége. Lágyan, dédelgetően fogadja be gyermekeit.

Továbbindulok. Szégyenlem is magam, amiért leselkedtem, de örülök is, mert tudom, hogy az augusztusi esték békamuzsikájában a márciusi mámor ezmyri gyermeke énekel.

Vajtai István

VÍZAFOGÓ PANZIÓ és ÉTTEREM

Baja, Petőfi-sziget

LAKOSZTÁLLYAL,
ZUHANYOZÓS
SZOBÁKKAL,
HANGULATOS
ÉTTEREMMEL
VÁRJUK
VENDÉGEINKET.

Panzió és étterem

Tel.: 79/326-585

AZ ISKOLATÖRTÉNETI FÜZETEK LEGÚJABB KÖTETEI

Csak a tisztelet és köszönet hangján lehet szólni arról az évtizedek óta tartó következetes munkáról, amellyel a III. Béla Gimnázium egykori tanára, a jelenleg Békésen élő dr. Balanyi László arra törekszik, hogy minél jobban megismerhesük szülkebb hazánk, Baja és környéke élővilágát. Az aktív tanári korban, általában a diákokkal közösen végzett kutatómunka eredményeit bemutató "Iskolatörténeti Füzetek" újabb két kötete a napokban készült el, ismét csak összesen 3-3 példányban, amelyekből 1-1 példány a tanítóképző főiskolán lesz megtalálható.

A sorozat 71. kötetének címe "Katalógus Baja és környéke madárvilágához", amelyben előszót az ismert ornitológus, Schmidt Egon írt. A 72. kötetben "Baja és környéke védett növényei"-t mutatja be a szerző. A 171 oldalas mű előszavát Pócs Tamás botanikus professzor írta. "Azt hiszem ez az utolsó." - mondja hézagpótló munkájáról szerényen a Tanár Úr. "Február 6-án múltam 75 éves..."

Schmidt Antal

EZ A SZÁM A VILPES KFT.
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

BAJAI HONPOLGÁR

1990. évi 1. sz. melléklet a 1990. évi 1. sz. melléklettel
1990. évi 1. sz. melléklet a 1990. évi 1. sz. melléklettel

Független Város- és Környezetvédő Lap
Megjelenik minden hónap
első napján

Felétős szerkesztő:
GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánáti Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint László, Dr. Daniel József, Jász Anikó,
Kalogcsa Béla, Dr. Laki Ferenc,
Sárosy József, Dr. Solymos Ede,
Schmidt Antal, Dr. Vajtai István,

Kiadja a Bajai Honpolgár Alapítvány

Postacím:
8600 Baja, Otványi útv. u. 14.
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai Fiókja
25998010
Bajai Honpolgár Alapítvány 590-3011-1

Nyomdai munkák:
BAJAPRESS Kft.
Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241

LAPALAPÍTÓ: ÚJVÁROSI ÁMK